

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक

आनन्द भूमि

२०७९ (यःमरि पुन्हि-मंसिर पूर्णिमा) वर्ष ५०
बु.सं. २५६६

अंक ८
ने.सं. ११४३

The Ananda Bhoomi (Year 51, Vol. 8)
A Buddhist Monthly : Nov./Dec. 2022

प्रमुख सल्लाहकारः
भिक्षु मैत्री महास्थविर (प्रमुख, आ. कृ. वि.)

सल्लाहकार :
भिक्षु धर्ममूर्ति (कार्यवाहक प्रमुख, आ.कृ.वि.)

सम्पादक/प्रकाशन संयोजक :
कोण्डन्य
बुद्धविहार भृकुटीमण्डप, ४२२६७०२
सम्पादन सहयोगी : भिक्षु अस्सजि

व्यवस्थापन तथा वितरक :
विवेक महर्जन, स्वयम्भू ९८४९४२०५६६
व्यवस्थापन सहयोगी : भिक्षु सरणकर, आनन्दकुटी
लेखा व्यवस्थापन : सुरेश महर्जन, स्वयम्भू
आवरण डिजाइन/भित्री सेटिङ्ग : विनोद महर्जन

वितरणार्थ सहयोगीहरूः
बुद्धजयन्ती समारोह समिति (श्रीघः), भिक्षु सुद्धिको, शर्मिला श्रेष्ठ (बौद्ध वृद्धाश्रम-बनेपा), अ. इन्द्रावती (धर्मकीर्ति), सरिता अवाले (ललितपुर), सुश्री वीणा कंसाकार, सुश्री शकुन्तला प्रधान, श्रीमती केशरी वज्राचार्य, (बौद्ध महिला संघ, नेपाल), सुवर्णमुनि शाक्य र प्रेमबहादुर थापा (भैरहवा), कलबहादुर पल्ली मगर र विद्यादेवी शाक्य (बुटवल), याम शाक्य (बेनी), ज्ञानमाला संघ-आनन्द विहार (तानसेन), बलबहादुर गाहा (पाल्पा), कृष्णप्रसाद शाक्य (बाग्लुङ्ग), विजय गुरुङ्ग (लमजुङ्ग), शैनी चौधरी (पुजारी लामा) सप्तरी, उत्तमान बुद्धाचार्य (पोखरा), रत्नबहादुर नाम्जाली (सुर्खेत), लालबहादुर चौधरीथारु (उदयपुर), अमरबहादुर थापा (कपिलवस्तु) ।

मुद्रणः
आईडियल प्रिन्टिङ्ग प्रेस,
ग्वाको, ललितपुर, फोनः ५४३०५२२

प्रकाशकः
आनन्दकुटी विहार
आनन्द कुटी विहार, स्वयम्भू, फोनः ५३७९४२०
का.जि.द.नं. ३४/०३४/०३५/म.क्षे.हु.नि.द.नं. ७/०६९/६२

बुद्धवचनामृत

सुखो बुद्धानं उप्पादो - सुखा सद्धम्म देसना ।
सुखा संघस्स सामग्गी - समग्गानं तपो सुखो ॥

अर्थात् : बुद्धहरूको जन्म हुनु सुखदायक हो, सद्धर्मको उपदेश सुखदायक हो तथा एकतायुक्तहरूको तपस्या पनि सुखदायक नै हो ।

बुद्धपनि जन्म जुड्गु सुखकर, सद्धर्मया उपदेश न्यनेगु सुखकर, छधीछपाँय जुया यायेगु तपस्या नं सुखकर हे ख : ।

Happy is the arising of a Buddha; happy is the exposition of the Ariya Dhamma; happy is the harmony amongst the Sangha; happy is the practice of those in harmony.

- धम्मपद, १९४

सम्पर्क कार्यालय

आनन्द भूमि

आनन्दकुटी विहार संस्था, पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं ।

फोनः ५३७९४२०

E-mail : anandakutivihar@gmail.com
gkondanya@gmail.com

Website: anandakutivihar.com.np

www.anandabhoomi.com

वार्षिक रु. १५०/-

एकप्रति रु. ४०/-

वार्षिक ग्राहक बनी सहयोग गरौं ।

सदाचारयुक्त राजनीतिको अपेक्षा

सम्पादकीय

बुद्धशिक्षाको अध्ययन-अध्यापन क्षेत्रभित्र पनि सुशासन तथा कल्याणकारी राज्यको परिकल्पनासम्बन्धी सामाजिक न्याय, जनताप्रति राज्यको प्रगतिशील अवधारणा, आत्मनिर्भरता तथा आपसी मैत्रीयुक्त सहयोगी भावना, सेवामुखी राज्य एवं प्रशासनिक व्यवहारसम्बन्धमा थुप्रै जीवनोपयोगी उपदेशहरू समाहित भएका हुन्छन् । बुद्ध स्वयंले सुशासन अर्थात् राम्रो सरकारको महत्त्व र आवश्यकताहरूको बारेमा छलफल गर्नुभएको थियो । देशसंचालन गर्ने सरकार भ्रष्ट र अन्यायपूर्ण हुनुहुँदैन, सरकारले मानवीय सिद्धान्तमा आधारित व्यवहार गर्नुपर्छ भनी बुद्धले भनेका थिए, 'जब कुनै देशको शासक उचित र राम्रो हुन्छ, तब मन्त्रीहरू धर्मी र असल हुन्छ, जब मन्त्रीहरू राम्रा हुन्छन्, तब उच्च अधिकारीहरू राम्रा हुन्छन्, जब उच्च अधिकारीहरू राम्रा हुन्छन्, ... जनता पनि कल्याणधर्मी र राम्रा हुन्छन् ।

बुद्धले चक्रवर्तिसिंहनाद सुत्तमा चोरी, भ्रूट, हिंसा, घृणा, क्रूरताजस्ता अनैतिकता एवं अपराधिक गतिविधि गरीबीबाट उत्पन्न हुन्छ भनेका छन् । शासक वा सरकारले दण्डमार्फत् अपराध दबाउन प्रयास गर्न सक्छन्, तर बलपूर्वक शक्तिमार्फत् मात्रै अपराध निर्मूल गर्न व्यर्थ छ । त्यसैले कूटदन्तसुत्तमा बुद्धले अपराध घटाउँदै निर्मूल गर्न बलको सट्टा देशको संवृद्धि तथा आर्थिक विकासका लागि सुभाउनुभएको छ ।

देशको विकासका लागि, सुशासन तथा शान्तिपूर्वक जनतामाथि शासन गर्न बुद्धले 'दसराज धर्म' बारे उपदेश गर्नुभएको प्रसङ्ग सार्वकालिक, सार्वजनीन एवं सार्वभौमिक उपदेश हुन् । भर्खरै सम्पन्न प्रतिनिधि सभा तथा प्रदेश सभाको निर्वाचनको परिप्रेक्षमा पनि निम्न दसराज धर्म त्यत्तिकै उपयोगीसिद्ध देखिन्छ : १) उदार भई स्वार्थबाट जोगिने, २) उच्चनैतिक चरित्रलाई कायम राख्ने, ३) कल्याणका लागि आफ्नै खुशीलाई त्याग गर्न तयार हुने, ४) इमानदार भई निरपेक्ष अखण्डता कायम राख्ने, ५) दयालु र कोमल बन्ने, ६) सरल जीवन यापन गर्ने, ७) कुनैपनि प्रकारको घृणाबाट स्वतन्त्र हुने, ८) अहिंसाको अभ्यास, ९) धैर्यताको अभ्यास, र १०) शान्ति तथा सौहार्दता प्रवर्द्धन गर्न जनमतको कदर एवं सम्मान गर्ने ।

त्यसो त नेपालमा भर्खरै सम्पन्न आम निर्वाचनमा जनताले कसैलाई सरकार चलाउन आवश्यक बहुमत पुग्नेगरी मत दिएनन् । अर्कोतर्फ मुलुकले अभ्यास गरेको मिश्रित निर्वाचन प्रणालीका कारण पनि कुनैपनि दलले सरकार चलाउन आवश्यक स्पष्ट बहुमत ल्याउन असर्थ देखियो । यस्तो अवस्थामा जनताको अभिमत भनेको साभा नीति, तथा

कार्यक्रम तय गरी मिलिजुली सरकार चलाउनकै लागि हो । जनादेशको मर्म पनि यही हो ।

यसपटकको निर्वाचनमा राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी र तिनका उम्मेदवारमार्फत् व्यक्त जनमत पनि जनताले परम्परागत दलहरूलाई सच्चिनुपर्ने सन्देश दिएका छन् । आक्रोश र निराशाको लहरले परिवर्तनको संकेत देखाए पनि ती कति स्थायी र व्यवस्थित हुन सक्छन् भन्ने प्रश्न उत्तिकै जायज छन् ?

यसपटकको चुनावले केही नयाँ दल जन्माएको छ । तर तिनको जनाधार, जनताका आक्रोश र निराशा हेर्दा ती दलका नेताहरूले कसरी जनताका आकांक्षा पूरा गर्लान् र दलीय स्थायित्वका लागि योग्य होलान्, अहिल्यै केही भन्न सकिन्न । मधेशमै उदाएको जनमत पार्टीको भावी भूमिका के हुन्छ, सत्ताको खेलमा नेताको कार्यशैली र इमानदारीता कति टिकछ, यकिन हुन समय लाग्छ । त्यस्तै, थरुहटमा नागरिक उन्मुक्ति पार्टी आएको छ, जसको शक्तिको स्रोत जेलजीवन बिताइरहेका रेशम चौधरी हुनुहुन्छ । यो दल विशुद्ध थारु समुदायमा आधारित भएकाले यसको उद्देश्य पनि सीमित क्षेत्र र समूहमा लक्षित छ । तर व्यापक सोच र सही रूपमा जनताको मुक्तिको काम गरे यो भोलि अरु क्षेत्र र समुदायको पनि दल बन्न सक्छ । तर यस्ता समुदायले आफ्ना अधिकारका लागि दल बनाई चुनौती दिन सक्नु लोकतन्त्र सबलीकरणका सन्दर्भमा सकारात्मक पक्ष हो । नयाँ दलहरूले स्थापित लोकतन्त्रको प्रवर्द्धन गर्दै र स्थायित्वका लागि आफूलाई अघि बढाउन सक्नुपर्दछ ।

राजनीतिक दलहरूको सिद्धान्तहीन, सत्तालिप्सा र दलीय स्वार्थमा मात्र रूमल्लिरहने हो भने मुलुकले त्यसको विकल्प अवश्य पनि खोज्छ । यो राजनीतिको स्वभाविक गति पनि हो । राजनीतिक दलको सत्ता स्वार्थका लडाईंमा मुलुक कहिलेसम्म प्रयोगशाला भइरहने ? आफ्नै सोच, आचरणका कारण देश र जनताप्रति अनुत्तरदायी हुँदै कुनैपनि व्यवस्थाको मर्ममाथि नै प्रहार गरिरहने प्रवृत्ति भएका नेता रहीरहेसम्म योभन्दा उत्कृष्ट व्यवस्था पनि काम नलाग्ने बनाईदिन सक्दछ । यसको उदाहरण खोज्न अरु देशमा जानुपर्दैन, हाप्रे नेपालीको राजनीतिलाई हेरे पुग्छ । त्यसैले लोकतन्त्र भनेको केवल चुनाव मात्र होइन । जवाफदेही र सुशासनको सरकार पनि हो, सिद्धान्त र इमानको राजनीति पनि हो । लोकतान्त्रिक राजनीतिले इमानदारी, जनमुखी हुने अटुट विश्वासको अपेक्षा गर्छ ।

विषय-सूचि

क्र.सं.	विषय	लेखक	पृष्ठ
१.	बुद्धशिक्षाले किन समय सान्दर्भिकता कहिल्यै गुमाउँदैन ?	चित्ररत्न शाक्य	४
२.	मानव अधिकार रक्षाको लडाईँ र गौतम बुद्धको शिक्षा	बसन्त महर्जन	८
३.	बुद्धधर्म र पर्यावरण	बिमला वज्राचार्य	११
४.	इन्डोनेशियामा बुद्धधर्म	राजेन मानन्धर	१५
५.	Mindfulness for Peace and Harmony in Life	Dev Kaji Shakya	21
६.	Why Democracy Needs Dharma	David Kaczynski	24
७.	राजकीय बुद्धविहार : छगू म्हसीका	रवीन्द्रमान ताम्राकार	२६
८.	दश पारमिता-१०	भिक्षु कुमारकाश्यप	२८
९.	बौद्ध गतिविधि		३०

जीवन : हृदय !

यहाँ कसलाई के थाहा कुन समय चल हुन्छ,
नजाने कुन बेला अचल हुन्छ, जीवन हृदय ।
मानौं सारा शरीर यन्त्र, हतैकैलाई सुप्रे पनि,
एक मुठ्ठी जीवनरहित, दूलर्भ यो मानव हृदय ।

अन्जानमै कुन बेला, कुन पल भष्म हुने हो,
जीवन गाडा प्राँगरूपी, अन्त लक्ष्यमै नपुगी ।
के थाहा कति बेला उड्छ, अग्नि धुँवासरी,
कतै विलाउने त हैन जीवन, सिमलको भुवासरी ।

जीवन कतै विलाए पनि, यतै कतै छ भैं लाग्दछ,
बिति-सक्थे तैपनि, मन-मस्तिष्कमा याद आइरहन्छ ।
भौँतारिए खोजें यता, उता तर कतै पनि भेटिँदैन,
सायद ! यसैगरी विलाउँछु 'म'शून्यतामा एक दिन ।

पुरनबहादुर शाक्य
तानसेन-३, पाल्पा

बुद्धशिक्षाले किन समय सान्दर्भिकता कहिल्यै गुमाउँदैन ?

चित्ररत्न शाक्य

२६०० वर्ष अगाडि बुद्धले जुन ज्ञान प्राप्त गर्नुभयो, त्यो अहिलेसम्म पनि उत्तिकै सान्दर्भिक र सत्य छ । भनिन्छ कसैले अनुभव गरेको, ग्रहण गरेको कुरामा त्यसबेलाको सामाजिक, राजनैतिक र प्राकृतिक वातावरणजन्य कारणहरूले प्रभाव पारेको हुन्छ र गतिशील समयको परिप्रेक्षमा केही कालपछि त्यो अनुभव, ज्ञानले मूल्यमान्यता गुमाइसकेको हुन्छ । यसै सन्दर्भमा कतिपय जान्ने बुझ्ने तर महत्वाकांक्षी मानिसहरू बुद्धको ज्ञानलाई अहिलेको सन्दर्भमा उपयुक्त छैन, समय बदलिसक्यो त्यसैले बुद्धको ज्ञानले अबको समयमा उपयोगिता गुमाइसक्यो, अब यस्तो ज्ञानको आवश्यकता छ भनेर अनेकौं ज्ञानका कुराहरू सुनाउँछन् । एकताका कम्युनिष्ट नेताहरू भन्ने गर्थे, ज्ञानको श्रोत पहिले बुद्ध हुनुहुन्थ्यो । तर अहिले बुद्धको ज्ञान काम लाग्दैन, Longfellow को ज्ञानको आवश्यकता छ । तर ती आवाजहरू अहिले आफै दबिएर गए । कसैले त्यसको हवाला दिँदैनन् । बुद्धलाई नै श्रेष्ठ र बुद्धको ज्ञान नै श्रेष्ठ मान्दछन् । एकपटक रजनीशले पनि आफ्नो "सम्भोग से समाधितक" पुस्तकमा लेख्नुभएको थियो, मानिसहरू आफ्नो क्षमता अनुसार विभिन्न शरीरवाला हुन्छन् । कोही एक शरीरवाला, कोही दुई, तीन, चार, पाँच शरीरवाला हुन्छन् । बुद्ध चाहिँ ६ शरीरवाला हुनुहुन्छ र उहाँको favorite color पहेंलो हो । पहेंलोको अर्थ मृत्यु हो भनेर आफूलाई चाहिँ ७ शरीरवाला व्यक्तित्वको रूपमा व्यक्त गर्नुभएको थियो । अहिलेको अवस्थामा बुद्धभन्दा रजनीश ठूलो भनेर स्वयं रजनीशले भनेनन् र उनका शिष्यहरू पनि भन्दैनन् । आमीरखानले आफ्नो PK Film मा सबै धर्मसम्प्रदायहरूमा छान मारेर सबै सम्प्रदायका दोषहरू देखाउनुभयो । आफू मुस्लीम भए पनि ईस्लाम धर्ममा पनि दोष निकाल्नुभयो । तर बुद्धधर्ममा कुनै दोष निकाल्नु

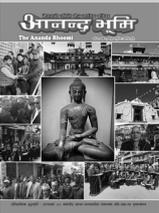
- १) सार्वकालिक २) सार्वदेशिक र ३) सार्वजनीन : बुद्धको उपदेश सबै काल भूत, भविष्य, वर्तमानमा लागु हुन्छ । कुनै देश वा भूभागमा मात्र उपयुक्त हुने अन्यत्र नहुने हुँदैन, सर्वत्र लागु हुन्छ । त्यस्तै एक जाति वा वर्गका मानिसहरूमा लागु हुने अरूमा नहुने हुँदैन । हाल विद्यमान ठूलादेखि सानासम्म सबैमा समानरूपले लागु हुन्छ । त्यसैले बुद्धधर्म विज्ञानसम्मत र Universal Truth भयो ।

भएन । यसले भनै बुद्धको ज्ञानको सान्दर्भिकता आजको समयमा पनि उत्तिकै रहेको स्पष्ट भयो ।

यो सबै कसरी भयो? बुद्धको ज्ञान किन अहिले पनि उत्तिकै सान्दर्भिक छ? यसै कुरालाई लिएर आजभोलि मानिसहरू विज्ञान के हो? भन्ने बुझ्ने पनि नबुझ्ने पनि लहलहैमा भए पनि भन्न थालेका देखिन्छन् कि बुद्धको ज्ञान वैज्ञानिक छ । शीर्षस्थ वैज्ञानिक आइन्स्टाइनले बुद्धको ज्ञानलाई उच्च मूल्याङ्कन गरेर कुनै समय यस ब्रह्माण्डमा Cosmo religion भयो भने त्यो बुद्धधर्म नै हुनेछ भन्नुभयो । यसले बुद्धको ज्ञान वैज्ञानिक रहेछ भनेर सबैले जाने ।

आइन्स्टाईनले जानेको बुद्धधर्म वैज्ञानिक छ भन्ने ज्ञानले आइन्स्टाईनलाई मात्रै फार्दै गर्छ । हामीलाई त्यसबाट केही मिल्दैन । हामीलाई बुद्धको ज्ञान वैज्ञानिक छ भन्ने ज्ञान आफ्नै चाहिन्छ । तबमात्र हामी बुद्धको ज्ञानको यथार्थ बुझ्न सक्छौं । त्यसको लागि के भएमा कुनै धर्म वैज्ञानिक हुन्छ भन्ने कार्य कारणको ज्ञान हुनुपर्छ । विश्वमा हालसम्म वैज्ञानिकहरूले वैज्ञानिक प्रविधि (Scientific method) भनेर सामान्यजनले पनि बुझ्ने भाषामा भनेका छन् । कुनैपनि तथ्य स्थापनाको लागि Synthetic वा Analytic र Deductive वा Inductive method को प्रयोग हुन्छन् । Synthetic र Deductive अवैज्ञानिक हुन् भने Analytic र Inductive

यस अङ्क

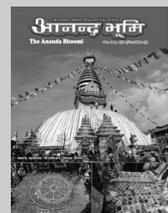

आनन्द भूमि

पढौं पढाऔं, समयमै वार्षिक ग्राहक बनौं

आनन्द कृटी विहार संस्था, पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं, फोन: ५३७९४२०
E-mail : anandakutivihar@gmail.com, anandakutivihar@ntc.net.np

गताङ्कमा

वैज्ञानिक हुन् । Synthetic ले मान्यता र तर्कको सहारा खोज्छ । Deductive ले चलेका र मान्ने गरेका धारणाहरूबाट निष्कर्ष निकाल्छ । Analytic ले विश्लेषण गरेर सत्य कुरालाई देखाइदिन्छ र मात्रै सत्यको स्थापना हुन्छ । प्रयोग नै त्यो विधिको मूल आधार हो । Inductive ले प्रयोगमा प्राप्त भएको सत्यलाई नै स्वीकार गरेर सत्यको स्थापना गर्छ । धेरै कालपछि मात्र वैज्ञानिकहरू पूर्ण Inductive मा आउन सकेका हुन् । यो काल २०० वर्ष पनि भएको छैन । बडे बडे वैज्ञानिकहरू पनि Deductive स्तानका नै थिए । Sicily का प्रसिद्ध वैज्ञानिक आर्कमिडिज आफै पनि Deductive स्वभावका थिए । उनले एउटा यस्ता डुङ्गाको आविष्कार गर्‍यो, जसले युद्धमा दुश्मनमाथि डुङ्गा वर्षाउँथ्यो । उनले एउटा डुङ्गा बनाएर प्रयोग गरेर हेरे र सफल भएपछि अरु त्यस्ता डुङ्गाहरू बनाउँदै थन्काउँदै गरे । कहिल्यै प्रयोग गरेर हेरेन, आवश्यक नै ठानेन । युद्धमा त्यस्तै एउटा डुङ्गा लिएर आर्कमिडिज समूहमा शत्रु उपर जाइलागे । शत्रु उपर डुङ्गा वर्षाउन खोज्दा डुङ्गा विस्फोट भयो र टुक्रा टुक्रा भएर पानीमा तैरिन थाल्यो । आर्कमिडिज पानीमा हात खुट्टा चलाउँदै थिए । उनको सुरक्षाको लागि कोही आफ्ना सैनिकहरू थिएनन् । उहाँ एक मामूली दुश्मनका सिपाहीबाट मारिनु पर्‍यो । त्यो परिणाम विज्ञानको होइन, त्यो त अवैज्ञानिक सोचाईबाट ग्रष्ट हुनुको परिणाम थियो । खास गरी Galileo को प्रयत्नबाट वैज्ञानिक र मानव समुदायमा धारणा परिवर्तन भएको थियो । Galileo आफूले जानेको अरुलाई बताउन र सिकाउन चाहन्थ्यो । उनले एकपाली Pisa Tower को टुपोबाट तल उनका Leisurely dignity मा आइराखेका विद्वान प्राध्यापक साथीहरूलाई बोलाएर

आफूतिर ध्यान आकर्षित गर्‍यो । उनका एक हातमा एउटा १० पाउण्डको र अर्कोमा १ पाउण्डको फलामको डल्लो थियो । ती दुबै गोलालाई Pisa को टुप्पाबाट एकैचोटी खसाली दियो । निकै कौतूहलतासाथ ती विद्वानहरूले ती गोलाहरू भुइँमा बज्रिएको हेर्दै थिए । ती दुबै गोलाहरू एकैचोटी भुइँमा बज्रियो । त्यो बेला Aristotle ले के मान्यता स्थापना गरिराखेका थिए भने गहुँको वस्तु र हलुको वस्तु माथिबाट भर्दा उनीहरूको तौल अनुसार गहुँको वस्तु छिटो र हलुको वस्तु समानुपातिक रूपमा ढीलो भुइँमा बज्रिन्छ भन्ने थियो । त्यहाँ त दुबै एकैचोटी भुइँमा बज्रियो । त्यसलाई ती विद्वानहरूले स्वीकार गरेनन् । यो हाम्रो आँखाको भ्रम हो भने । त्यस्तैगरी सूर्यले पृथ्वीको वरिपरी परिक्रमा गर्छ भनेका थिए । Galileo ले आउनुस् मेरो प्रयोगशालामा पृथ्वीले सूर्यको वरिपरी घुमेको हेर्न आउनुस् भने । Galileo को त्यो आविष्कारले विश्वमा विशेष गरी क्रिश्चियन जगतमा ठूलो तहत्का मच्चायो । Christianity ले Aristotle को बकवास मान्यतालाई आफ्नो आधिकारिक मान्यता बनाएको थियो । Christianity मा ठूलो आँच आउने भएकोले Galileo लाई अदालतमा उभ्याइदियो । त्यसबेला Galileo धेरै बूढो भएर हिंड्न पनि नसक्ने अवस्थामा हातमा हतकडी लगाएर लगेका थिए । त्यहाँ Galileo लाई जबरजस्ती सूर्यले पृथ्वीलाई नै घुमिराखेको छ भन्न लगायो । प्राण दण्ड दिने घम्की दिएकोले बाध्य भएर उनले भने । तर Galileo ले मनमनै अभै पनि पृथ्वीले नै सूर्यलाई घुम्छ भनिराखेका थिए । अन्तमा त्यही नै कायम हुन आयो । यस्ता धेरै गतिविधिले विज्ञानमा Inductive method भित्रिएको थियो । मुख्य गरेर Madame Curie ले Radium पत्ता लगाए

बुद्धको जन्मभूमि राष्ट्र नेपालमा

सुख-शान्ति फैलिरहोस् ।

सम्पूर्ण नेपालीहरूमा धार्मिक चेतना

विकास होस् ।

मिलन बहुदेशीय सहकारी संस्था लिमिटेड

पाको, न्यूरोड, काठमाडौं, फोन : ४२३१०३६, ४२१६३३५, फ्याक्स : ४२१६१६७

पछि Inductive method ले विज्ञानलाई अघि बढाउन सक्यो । Radium को आविष्कारले आधुनिक विज्ञानको ढोका खोलीदियो । मुख्यतः Radium ले परमाणु टुक्रिन सक्छ भन्ने सत्य स्थापित गर्‍यो । यसले विज्ञानमा धेरै महत्वपूर्ण Quantum Theory ल्याउन सम्भव भयो । त्यसपछि आधुनिक विज्ञानको लागि मार्ग प्रशस्त गरिदियो ।

अब धर्मको विषयमा आउँ । अहिले विश्वमा जति धर्म सम्प्रदायहरू छन्, त्यसमा बुद्धधर्मबाहेक अरु सबै धर्म सम्प्रदायहरू Deductive कै आधारमा स्थापित हुन् । ऋग्वेदको पहिलो ऋचा ईश्वरले लेखेका थिए । कुरानका सबै वचनहरू अल्ला तालाका आदेश हुन् । क्रिश्चियनको सबै उक्तिहरू परमेश्वरका आदेश र कृपा हुन् । ईश्वर नमान्ने जैन धर्म पनि Deductive मै आधारित छन् । जैनहरू आफूले पूर्वजन्ममा अनेकौं अकुशल कर्महरू गरेर आएको हुनसक्ने भएकोले अनेकौं पशु योनीमा जन्म लिनु पर्छ, त्यसैले यही जन्ममा जति सक्छ उति पशु जन्म भोगेर जन्म चक्रलाई छोटो बनाउनु पर्छ भन्दछन् । यसमा विडम्बना त यो छ कि आफूले अर्को जन्ममा के हुनुपर्छ भन्ने ज्ञान उसलाई हुँदैन । कुकुर हुनुपर्ने हुनसक्छ भन्ने मिथ्या धारणाले उसले कुकुरको जुनी बिताउने भूटो अभ्यास गर्छ । यसरी अरु सबै धर्म सम्प्रदायहरू तर्क र मान्यतालाई आधार बनाउँछन् । अब बुद्धको ज्ञान कसरी Inductive को आधारमा छ त?

बुद्धले बुद्धत्व प्राप्तिको दिन बेशाख पूर्णिमामा तीनवटा जीवन र जगतका सत्यहरू र विभिन्न सर्वाङ्गीण गतिविधिहरू प्रत्यक्ष रूपमा साक्षात्कार गरे । ती हुन् :-

१) पूब्वेनिवास ज्ञान २) च्युति-उत्पत्ति ज्ञान ३) आश्रव क्षय ज्ञान ।

१) पूब्वेनिवास ज्ञानमा बुद्धले आफूलागत सम्पूर्ण चराचर प्राणीहरू अनेकौं जन्म लिएर फालाना ठाउँमा फालानो प्राणीको रूपमा जन्म भएर यस्ता यस्ता गतिविधिबाट दुःख भोगेको भन्ने देखे । अनगिन्ती जन्महरू लिएर दुःख भोगेको देखेपछि अहो ! मैले यतिका जन्महरू लिईसकेँ? भनेर आश्चर्यमा परेका थिए । जन्म लिने क्रममा आफू नपुगेको नरक पनि कुनै रहेन, देवलोक पनि सबैमा पुगेको, ब्रह्मा भएर ब्रह्मलोकमा प्रकट भएको, ब्रह्मलोकमा पनि साकार ब्रह्मलोक, निराकार ब्रह्मलोक सबैमा पुगेको, आभाश्वर लोक, प्रभाश्वरलोक सबै ठाउँमा आफू पुगेको साक्षात्कार गरे ।

२) च्युति-उत्पत्ति ज्ञानमा प्राणीहरू जन्मेको, आयुभर बाँचेको र मरेर विलाएको देखे । यसमा प्राणीहरूको जन्म कसरी हुन्छ, के आधारले कति समयसम्म बाँच्छ र आयु, कर्म

वा दुबैको शेषपछि वा अकाल मृत्युबाट कसरी मर्छ र फेरी कसरी पुनर्जन्म हुन्छ भन्ने साक्षात्कार गरे । यसले आत्माको संसरणबाट पुनर्जन्म हुन्छ भन्ने हिन्दूदर्शनलाई भूटो सावित गरिदियो । ईश्वर, अल्ला ताला वा परमेश्वरको ईच्छा भन्ने मिथ्या धारणालाई पनि असत्य सावित गरिदियो । मृत्युको समयमा उत्पन्न हुने अन्तिम चित्त (प्रतिसन्धि चित्त) मा साथै आउने कर्महरूबाट जन्म हुने स्पष्ट भयो । प्राणीहरू मात्र होइन ब्रह्माण्डीय पिण्डहरू पनि उत्पत्ति हुँदै विनाश हुँदै वा विलाउँदै गरेको देख्नुभयो । सारा ब्रह्माण्ड नै हुरहुरती बलिरहेको, प्रकम्पित भइरहेको देख्नुभयो र "सब्लो लोको पज्जलितो, सब्ल लोको पकम्पितो" भन्ने सत्यको उद्घोष गर्नुभयो ।

३) आश्रव क्षय ज्ञानमा मनमा विकारहरू कसरी उद्घुञ्ज, कसरी ती विकारहरूको क्षय भएर जान्छ भन्ने प्रत्यक्ष देखे । यसै क्रममा आफू निर्विकार हुँदै गएर निर्वाण प्राप्त गरी बुद्ध बनेका थिए । विकारको उत्पत्तिको कारण देखे, त्यसको निवारण पनि के कारणले कसरी भयो त्यो पनि देखे । यसरी संसारमा १) दुःख छ, २) दुःखको कारण छ, ३) दुःख हट्छ र ४) दुःख हटाउने उपाय छ भन्ने चार आर्यसत्यको साक्षात्कार गरे । यसरी चार आर्यसत्य प्रकटमा आयो । यही चार आर्यसत्य नै बुद्धको उपदेशको आधार भयो । यो सत्य अब कहिल्यै पुरानो हुँदैन, कहिल्यै पनि यसले आफ्नो सत्यता गुमाउँदैन । किनकि यो बुद्धले बनाएको ज्ञान होइन, यो संसारमा सनातनदेखि विद्यमान रहेको केहि समय लोप भएको ज्ञान थियो । बुद्धले न त त्यसमा केही थपे, न त घटाए । बुद्धले आफ्नो चार असंख्य र १ लाख कल्पसम्मको निरन्तरता रहेको बोधिचर्याबाट आर्जित पुण्यबाट प्राप्त तीस पारमिता, पूरा गरेको बलले माथिका ३ वटै ज्ञान प्रत्यक्षरूपमा देखेर अनुभूतिको स्तरमा उत्रिएका ज्ञान हुन् । जोमेट्रीमा कुनै कथनलाई (General Enunciation) लाई सम्भव भएसम्मको चित्रहरूमा नाप जाँच गरी फेला परेको तथ्यको Experimental Proof बाट प्रत्यक्ष ज्ञान (निष्कर्ष) पाएकोभै हो । जोमेट्रीमा Experimental Proof Inductive method बाट ज्ञानप्राप्त गर्ने प्रविधि हो, जुन विज्ञानसम्मत छ ।

एकजना facebook का पाठकले आमीर खानले PK मा दर्शाएको तथ्यसम्बन्धी पोष्टमा कमेन्ट लेखेको रहेछ । बुद्धको उपदेशमा पनि मासु खान हुन्छ भन्ने र एक स्त्री वा एक पुरुषसँग मात्र विवाह गर्नुपर्ने नियममा सुधार हुनुपर्छ । पुरुषभन्दा स्त्री बढी छन्, १/१ मात्रै विवाह गर्ने हो भने बाँकी स्त्रीहरूले के गर्ने? भन्ने प्रतिप्रश्न पनि राखेका थिए । मैले बुद्धले मासु खान हुँदैन भन्नुभएकै छैन । आफू हिंसामा संलग्न भएर मासु

खान हुन्न भन्नुभएको हो भनेर जवाफमा लेखें । ५ प्रकारले हिसामा संलग्न हुन पुगिन्छ त्यसबाट आफू पूर्णरूले बच्नु पर्छ । मासु पसलमा बेचन राखेको मासुमा आफू ती ५ वटै हिसामा संलग्न हुनबाट बचिन्छ । त्यो मासु खाए हुन्छ भनेको थिएँ । बुद्धको समयमा देवदत्तले ५ वटा नियमहरू अनिवार्य पालना गर्नुपर्छ भनेर पेश गरेकोमा एउटा माछामासु खान अनिवार्य निषेध गरिनु पर्छ भन्ने थियो । त्यसलाई बुद्धले ती नियम राम्रा छन् तर अनिवार्य गर्नु आवश्यक छैन भन्नुभएको थियो । देवदत्तको उक्त प्रस्तावमा ५०० भिक्षुहरू सहमत थिए । देवदत्तले ती ५०० भिक्षुहरूलाई लिएर बुद्धको संघ त्याग गरेका थिए । तर केही समयमै देवदत्तबाहेक सबै भिक्षुहरू फर्केर बुद्धकै शरण लिए । ईर्ष्या र द्वेषको अग्नीले डाह भएर आफ्नो अवनतिको कारण बुद्ध नै हो भनेर बुद्धलाई मार्न बुद्ध हिडेको बाटो माथिबाट देवदत्तले ढुङ्गा खसाली दिए । हेर्नुस् त ! मासु खान हुन्न भन्नेको मनको हाल? त्यो ढुङ्गा फुटेर उछिट्टीएको एक टुक्राले बुद्धको खुट्टाको औलामा लागेर रगत आयो । बुद्धमा रक्तपात गरेको दुष्कर्मले देवदत्तमा एक कल्पभर धर्म संवेदना नआउने भयो । यो कुरा विज्ञानसम्मत भएन भन्न सक्छ । किनभने यहाँसम्म विज्ञान पुग्न सकेकै छैन । वैज्ञानिकहरूले पूर्वजन्म र पुनर्जन्मलाई स्वीकार गर्न सकेको छैन । किनभने विज्ञान यस सम्बन्धमा प्रयोग गरेर हेर्नसक्ने स्थितिमा पुग्न सकेको छैन । विश्वका वैज्ञानिकहरू दलाई लामासँग यस विषयमा छलफलमा व्यस्त छन् ।

बुद्धको ज्ञानप्राप्ति मात्रै Inductive बाट भएको होइन, बुद्धले उपदेश दिँदा पनि Inductive नै प्रयोग गर्नु हुन्छ । पहिलो कुरा त बुद्धले म मुक्तिदाता होइन म त मुक्तिको मार्ग देखाउने मार्ग द्रष्टा मात्र हुँ, त्यो मार्गबाट तिमीहरू आफैँ हिँडेर निर्वाण प्राप्त गर्नुपर्छ भन्नुहुन्छ । आफैँले गर्नुपर्ने जस्तो अरु Inductive के हुन सक्छ? सर्पले टोकेर छोरो मरेको लास लिएर यसलाई बचाई देउ भनेर रोई कराई गर्ने नारी कृषागौतमीलाई बुद्धले कुनै एउटा यस्तो घरबाट एक मुट्टी तोरी लिएर आउनु, जुन घरमा अहिलेसम्म कोहि पनि मरेको नहोस् भन्नु भयो । कृषागौतमीले हस् भनेर घरघरमा चहारी "यो घरमा अहिलेसम्म कोहि नमरेको भए एक मुट्टी तोरी दिनुस् मेरो छोरो बचाउनु पन्यो" भने । तर प्रत्येक घरमा कोहि न कोहि मरेको जवाफ पाए । घुम्दाघुम्दै कृषागौतमीले यो थाहा पाए कि मानिसले मृत्युवरण गर्नेपर्ने रहेछ, मृत्युबाट कोहि पनि बच्न सक्दो रहेनछ, यहि ज्ञान दिनको लागि बुद्धले मलाई यो तोरी मागेर ल्याउने काम दिएको रहेछ । तब बुद्ध कहाँ गएर कृषागौतमीले शरण मागे । बुद्धले भिक्षुणी बनाइदिए । केही अवधिको कठीन मेहेनतपछि कृषागौतमीले अर्हत्व प्राप्त

गरी निर्वाण प्राप्त गरे । योभन्दा अर्को Inductive method को प्रमाण के चाहियो अब?

मासु पसल त मासु बजारमा एउटा मात्र होइन धेरै हुन्छन् । त्यसैले मलाई नै भनेर मासु बेचन राख्ने एउटा पसल हुनसक्छ, सबै त हुँदैन नी भनेको थिएँ । त्यसमा ती व्यक्तिले अप्रत्यक्षरूपमा मासु किन्न आउनेकै लागि भनेर काटेर बेचन राखेको हुन्छ भनेर मलाई पाखण्ड समेत भन्न पुगे । PK को आमीर खानभन्दा आफूलाई एक कदम अगाडिको बनाए । अप्रत्यक्षलाई मान्ने हो र त्यसलाई पनि वैज्ञानिक मान्ने हो भने फेरी ईश्वर, अल्ला ताला परमेश्वरलाई किन नमान्ने त? अप्रत्यक्षबाटै उनीहरू काम गर्दछन् । अप्रत्यक्ष सत्य होइन काल्पनिक हो । त्यसैले विज्ञानले स्वीकार गर्दैन । बुद्धको उपदेश Universal Truth हुन्छ, त्यसैले त्यो कहिल्यै पुरानो हुन्न पनि भनेको थिएँ । Universal Truth को उदाहरणमा मैले "वैरभावले वैर शान्त हुँदैन, अवैर भावले मात्रै वैरभाव शान्त हुन्छ" भन्ने बुद्धवचन प्रस्तुत गरेको थिएँ । ती व्यक्तिले वैरी कसको हुँदैन सबैको हुन्छ, महात्मा गान्धीकै हेरौं न भने । अब ती व्यक्तिलाई महात्मा गान्धीको बोली व्यवहारमा कहाँनिर त्रुटी छ र वैरभाव जगाउने खालको हुन गयो के थाहा? नाथुराम गोत्सेको प्रतिक्रिया पढनुभएको भए उहाँले केही थाहा पाउनुहुन्थ्यो । बुद्धको पनि देवदत्त शत्रुकै रूपमा थियो । तर बुद्धले उनमा शत्रुभाव कहिल्यै चिताउनु भएन । त्यसैले त्यो आफैँ साम्य भएर गयो । यी त नगण्य उदाहरण मात्र हुन् । धम्मपदमा हेर्नो भने यस्ता Universal Truth हरू मात्र पाउनु हुनेछ । Universal Truth को मुख्य त तीनवटा विशेषता पाउँछौं - १) सार्वकालिक २) सार्वदेशिक र ३) सार्वजनीन । बुद्धको उपदेश सबै काल भूत, भविष्य, वर्तमानमा लागु हुन्छ । कुनै देश वा भूभागमा मात्र उपयुक्त हुने अन्यत्र नहुने हुँदैन, सर्वत्र लागु हुन्छ । त्यस्तै एक जाति वा वर्गका मानिसहरूमा लागु हुने अरूमा नहुने हुँदैन । हाल विद्यमान टूलादेखि सानासम्म सबैमा समानरूपले लागु हुन्छ । त्यसैले बुद्धधर्म विज्ञानसम्मत र Universal Truth भयो ।

बुद्धको वचनहरू किन हालसम्म चोखो Universal Truth को रूपमा रहन सक्थे? यसमा हामीले विचार गर्नुपर्ने कुरा छ । बुद्धले जुन ३ वटा टूला सत्यहरूको साक्षात्कार गर्नुभयो, त्यसलाई जस्तो हो त्यस्तै रूपमा बताउनुभयो । त्यो सनातन सत्यमा आफूले केही थप्नु भएन, न त केही फिक्नु भयो । सबै जस्ताको तस्तै बताउनुभयो । त्यसैले यो ज्ञान पूर्ण शुद्ध रह्यो र केही विकृति वा बनावटी रहेन । त्यसैले यो पहिले पनि सत्य थियो, अहिले पनि सत्य छ र पछि भविष्यमा पनि सत्य नै रहनेछ ।

भवतु सब्ब मंगलं !

मानव अधिकार रक्षाको लडाईं र गौतम बुद्धको शिक्षा

बसन्त मर्जन

मानव अधिकार विश्वका समस्त मानव जातिसँग सम्बन्धित कुरा भएकाले यो स्वतः विश्वव्यापी सरोकारको विषय बनेको हो । सबैको चासो रहेको यो विषय संवेदनशील छ । मानव अधिकार मानव भएर जन्मेपछि स्वतः प्राप्त हुने जन्मसिद्ध अधिकारको हो । लुम्बिनी बौद्ध विश्वविद्यालयमा 'एप्लाइड बुद्धिज्म' अन्तर्गत 'बुद्धिस्ट एप्रोच टु ह्युमन राइट' विषयमा विगत केही वर्षदेखि प्राध्यापन गर्दै आइरहेको छु । प्रत्येक वर्ष पढाउन थाल्दाका सुरुका दिनहरूमा विद्यार्थीहरू मानवअधिकारको अवधारणा पनि गौतम बुद्धबाटै सुरु भएको अनुमान गर्छन् । मेरो पुस्तक 'बुद्ध र मानवअधिकार' को गाता हेरेको वा शीर्षक मात्रै सुनेकाहरूमा पनि यही बुझाइ रहेको पाइन्छ । बुद्ध र मानव अधिकार दुई बेग्लाबेग्लै विषय हुन् तर भिन्न पनि छैनन् । बुद्ध र मानव अधिकार बीचको सम्बन्धले यी दुई विषय बुझ्न अझ सघाउ पुग्ने देखिन्छ ।

मानवअधिकारको अवधारणा वा विकासको कुरा गर्दा हामी सोभौं सन् १२१५ को म्याग्नाकार्टाको कुरा गर्छौं । इङ्ल्याण्डका राजा जोनको शासनसँग जनता सुखी थिएनन् र विद्रोह गर्न पुगे । विद्रोहपछि राजा र जनताबीच एक सम्झौता भयो जसलाई म्याग्नाकार्टा नाम दिइएको छ । यस सम्झौताले जनताको हितमा अधिकारहरू सुचिश्चित गरिएको थियो । यसमा नागरिक अधिकार, सम्पत्ति राख्ने अधिकार, पूर्वजको सम्पत्ति प्राप्त गर्ने अधिकार, अधिक करबाट मुक्त हुनेलगायतका अधिकारहरू थिए । सम्पत्तिवाला विधवाले पुनः विवाह गर्ने वा नगर्ने निर्णय व्यक्तिको तजबिजमा छाडियो अर्थात् विवाह नगर्ने अधिकार प्राप्त गरे । त्यसबेला चर्चमाथि राजाको हस्तक्षेप भइराख्यो र आइन्दा त्यस्तो हस्तक्षेप गर्न नपाउने पनि भयो । यी अधिकारहरू इतिहासमै पहिलोपल्ट लिखित रूपमा आएका थिए । यसैकारणले पनि हुनुपर्छ यसलाई मानवअधिकारको पहिलो दस्तावेजका रूपमा लिइन्छ ।

मानवअधिकारको अर्को महत्वपूर्ण दस्तावेज सन् १७७६ को अमेरिकी स्वतन्त्रताको घोषणापत्रलाई मानिन्छ । मानिसको प्रकृतिप्रदत्त अधिकारलाई कसैले हस्तक्षेप गर्नु हुँदैन र सक्दैन भन्ने विचारलाई यसले सार्वजनिक गर्ने काम गर्‍यो । राज्य र नागरिकका सीमा र अधिकारहरूलाई परिभाषित गर्‍यो ।

- गौतम बुद्धको दृष्टिकोण मानव अधिकार अनुकुल नै भएको तर मानव अधिकारको सवालमा बुद्धलाई किन "क्रेडिट" दिँदैन त भन्ने सवाल महत्वपूर्ण छ । अधिकारको प्रत्याभूत गर्ने काम शासक वा शासकीय निकायको हुन्छ । बुद्ध कुनै शासक होइनन् । उनले आफूले देखेको धर्म अरुलाई सिकाएका मात्रै हुन् । अनुयायीहरू आफू खुसी त्यसको पालना गर्ने हुन्, व्यवहारमा उतार्ने हुन् । बुद्धका उपदेशहरू वैधानिक रूपमा बाध्यकारी होइनन् तर मानव अधिकार वैधानिक रूपमा नै बाध्यकारी शासन व्यवस्थाको कुरा हो ।

अमेरिकी स्वतन्त्रताको घोषणापत्रसम्बन्धी दस्तावेजको मस्यौदा अमेरिकाका तेस्रो राष्ट्रपति थोमस जेफरसन (१७४३-१८२६) ले गरेका हुन् । जसमा सबै मानिस जन्मिदा बराबर हुन्छन् र यसले उनीहरू सम्भौता गर्न नसकिने अधिकारबाट सम्पन्न हुन्छन् भन्ने तथ्य स्थापित गर्‍यो । साथै मानव स्वतन्त्र र समान अधिकारसहित जन्मेका हुन् र मानवको जीवन, स्वतन्त्रता, सम्पत्ति तथा सुरक्षा सबैका लागि बराबर हो भन्ने लेखियो । यसको प्रत्यक्ष प्रभाव १३ वर्षपछि सन् १७८९ अगस्ट २७ मा फ्रान्सेली राज्यक्रान्तिको घोषणामा पर्‍यो ।

फ्रान्समा राजा लुई सोझैप्रति जनतामा ठूलो भरोसा थियो तर उनबाट केही सुधार नभएपछि भएको क्रान्तिले अन्ततः राजतन्त्र नै समाप्त गरी लोकतान्त्रिक फ्रान्सको स्थापना भयो । यही बेला 'मान्छेको अधिकारको घोषणा' जारी भएको थियो । यस घोषणामा अमेरिकामा प्रत्याभूत गरिएका अधिकारहरू समावेश गरी लागू गरियो । घोषणापत्रको धारा १ मा प्रत्येक मानव स्वतन्त्र र समान अधिकारसहित जन्मेका हुन् भनेर लेखियो । मानवको सम्मानमाथि प्रहार गर्ने, सम्पत्तिमा हस्तक्षेप गर्ने, सुरक्षा नहुने, जीवनको खतरा हुने कुरालाई मानवको प्रकृतिप्रदत्त अधिकारमाथिको हस्तक्षेप हो भन्ने प्रस्ट पारियो । धारा २ मा मानिसको प्राकृतिक अधिकार जसमा जीवन, सम्पत्ति, सुरक्षा, स्वतन्त्रता तथा आफ्नो कानुनी प्रतिरक्षा गर्न पाउने हक एवं कानुनको नजरमा सबै समान हुन् भन्ने कुरा प्रस्ट गरियो । सबै मानव प्राकृतिक अधिकारसहित जन्मेका हुन्छन् ।

बुद्धको शिक्षा अर्थात् बौद्ध धर्मदर्शनलाई आफ्नो मार्गदर्शनका रूपमा स्वीकार गरी जीवन यापन गर्ने कोशिस गर्ने बौद्धले दैनिक जीवनमा पालना गर्नुपर्ने शील मानवअधिकारको विरुद्धमा

छैन । कुनै पनि प्राणीको हत्या नगर्ने, चोरी नगर्ने, व्यभिचार नहुने, भुटो नबोल्ने तथा नशालु पदार्थको सेवन नगर्ने प्रण गर्नुले बरु मानव अधिकारको प्रवर्द्धनमा सघाउ नै पुग्ने हुन्छ ।

मानव अधिकारका कुराहरू जति गरे पनि यो नाम सुरुदेखि नै प्रचलित भने थिएनन् । सुरुका दिनहरूमा यसलाई कसैले प्राकृतिक अधिकार भने त कसैले प्राकृतिक कानून । कसैले यसैलाई मान्छेको अधिकार भने त कसैले अरु नै शब्दको प्रयोग गरे । 'मानव अधिकार' शब्दको पहिलो प्रयोग दार्शनिक थोरोले आफ्नो नागरिक अवज्ञा शीर्षकको लेखमा गरेका थिए । त्यसयता मानव अधिकार शब्द नै प्रयोग हुँदै आइरहेको छ । दोस्रो विश्वयुद्धपछि सन् १९४५ मा स्थापित संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्रमा मानव अधिकारका आधारभूत सिद्धान्तहरूलाई समावेश गरियो । यसैको आधारमा पछि मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणा पत्र-१९४८ डिसेम्बर १० तारिखका दिन जारी गरियो । मानव अधिकारलाई शान्ति, स्वतन्त्रता र विकासको मूल आधारका रूपमा अंगीकार गर्दै यो घोषणापत्र जारी भएको हो । सदस्य राष्ट्रहरूले यो घोषणा पत्रलाई आफ्नै देशको संविधानको मूल मर्मको रूपमा ग्रहण गर्दछ । मानव मात्रको जन्मसिद्ध एवं नैसर्गिक अधिकारको परिभाषा गरेको मानवअधिकारको आधिकारिक पहिलो दस्तावेजको रूपमा लिइने यसले संसारका राज्य र सरकारहरूलाई व्यक्तिको न्यूनतम अधिकारको क्षेत्र किटान गरेको छ । ती देशहरूलाई आफ्ना नागरिकको अधिकारप्रति सचेत र संवेदनशील हुन आवश्यक नैतिक दबाव सिर्जना गरेको छ । मानव अधिकारसम्बन्धी यही घोषणापत्रको आधारमा संयुक्त राष्ट्र संघान्तर्गत विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिहरू हुन्छन् र ती महासन्धि लगायतका दस्तावेजहरू पक्ष राष्ट्रको कानून सरह हुन्छन् ।

सन् १९४५ मा स्थापित संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्रमा मानव अधिकारको कुरा हुनु र त्यसलाई मूर्त रूप दिन मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र-१९४८ जारी हुनुको अर्थ मानव अधिकार सम्पूर्ण कुराहरू एकै पटक सिर्जना भएको होइन । यसका लागि अनेकौं व्यक्ति तथा संघसंस्थाहरूले ठुलै हन्डर खोंदै चिन्तन मनन गरेर विकास गरेका हुन् । मानिसलाई शासकले जनावरको जस्तो व्यवहार गर्न नहुने धारणाले युरोपेली समाजमा बलियो विचार बनाउँदा फ्रान्स सरकारले सन् १७९४ मा दासदासी उन्मूलनको घोषणा गर्‍यो । सन् १८८७ मा एडल बेक नाम गरेका व्यक्तिलाई चोरी र बलात्कारीको

आरोपमा अदालती फैसलाबाट १७ वर्ष जेल हालियो । पछि उनी निर्दोष ठहरिए । सन् १९०४ मा सोही मुद्दाबाट बेलायतमा पहिलो अदालतको फैसलाकै भरमा कसैलाई पनि दोषी करार गर्न मिल्दैन भन्दै बेलायती संसदले अपिल अदालतले हेर्नुपर्ने नियम बनायो । यसरी मानव जीवनको महत्वले युरोपमा ठाउँ पायो । पछि अपराधीलाई मृत्युदण्डको सजाय दिन नहुने मान्यता पनि विकास भयो । कुनै बेला सानो तिनी अपराधीलाई पनि मृत्युदण्ड दिइन्थ्यो ।

मतदानको अधिकार महिलालाई पछि मात्रै प्राप्त भएको हो । सन् १९०२ मा अस्ट्रेलियामा, १९२० मा अमेरिकामा, १९२८ मा बेलायतमा र सन् १९४४ देखि फ्रान्समा महिलालाई मतदानको अधिकार प्राप्त भयो । महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलनसम्बन्धी महासन्धि, सन् १९७९ मा बन्यो । यसरी नै बाल अधिकारसम्बन्धी महासन्धि, सन् १९८९ मा बन्यो । यस्ता अधिकारहरू आवश्यकता अनुसार बन्दै र परिमार्जन हुँदै आइरहेको पाइन्छ । यसअनुसार मानव अधिकारलाई गतिशील मान्न सकिन्छ ।

मानवलाई प्रतिष्ठित जीवन जिउनका लागि प्रत्याभूत गर्ने मानव अधिकारको लामो इतिहास बारे चर्चा गर्दा प्रायः पश्चिमी मुलुक तथा चिन्तनमा हामी ठोकिन पुग्छौं । यही बेला इतिहासमा हामी पूर्वेली कहाँ थियौं भन्ने प्रश्न स्वभावतः उठ्छ । मानव सभ्यताका सवालमा पूर्वीय सभ्यता तथा चिन्तन परम्परा निकै प्राचीन मानिन्छन् । ती चिन्तनहरू हाम्रा सामु अहिले लिखित रूपमै छन् तर मानव अधिकारका सवालमा सबै जसो पश्चिमाहरूले पाउँदा पूर्वेलीहरूले आत्मसमीक्षा गर्नुपर्ने अवस्था छ ।

वैदिक सभ्यताको दस्तावेजका रूपमा ऋग्वेद तथा अन्य वेदलाई मानिन्छ । यसरी नै उपनिषद्, स्मृति, पुराण, महाकाव्य आदिको पनि चर्चा गर्छौं । यी वाङ्मयहरूमा उल्लेखित विधिविधान तथा मूल्यमान्यता कतिपय सन्दर्भमा हिजोआज पनि जीवन्त छ । मानव जातिको हितको लागि भनेरै सिर्जना गरिएका ती वाङ्मय तथा चिन्तन पद्धति कतिपय सन्दर्भमा मानव अधिकारको मूलभूत मान्यताभन्दा विपरीत छन् । वर्णव्यवस्था समानतामा आधारित छैन । यसले ब्राह्मण वर्गको उच्चतालाई बढावा दिन्छ । क्षेत्री, वैश्य र शूद्रको व्यवस्था पनि तहगत हो । शूद्रको अवधारणा र उसका लागि निर्दिष्ट नीतिनियमहरू मानव सभ्यताका लागि एउटा कालो धब्बा हो । यस अवस्थामा मानव अधिकारको कुरा मुखरित हुने कुरै भएन ।

वैदिक कालमा महिलाको स्थिति अलि राम्रो देखिए पनि यही वैदिक मूल्य मान्यतालाई व्यवस्थित गर्न भनी ल्याइएका विधिविधानहरूले महिला वर्गलाई मानव दर्जा नै दिइएन । जसरी शूद्रलाई मानवको दर्जा दिइएको थिएन, त्यही दर्जामा महिलालाई राखी धोवी र गधालाई जस्तै महिला र शूद्रलाई पिट्न हुने विधान बनाइयो । महिलाको मानमर्दन गर्ने अनेक शब्दहरू यो समाजमा पुरुषार्थका रूपमा मान्यता थियो । सति प्रथाजस्तो अमानवीय चलनको अन्त्य भारतमा ब्रिटिश साम्राज्यले राज गरेपछि मात्रै भएको थियो ।

मानवअधिकारको कुरा गौतम बुद्धको प्रसंगमा अलि बेग्लै छ । बुद्धको समय भन्नु उत्तर वैदिक कालभन्दा पनि यता हो । यस बेला वैदिक मूल्य मान्यताविरुद्ध अरु मात्रै होइनन्, स्वयं वैदिकहरूले नै पनि आन्तरिक विद्रोह वा सुधारको माग गर्न थालिसकेको थियो । भागवत् सम्प्रदाय यसैको ज्वलन्त उदाहरण हो । वैदिक मूल्य मान्यतामाथि आन्तरिक एवं वाह्य रूपमा नै प्रश्न उठेर वैचारिक उहापोह भइरहेको अर्थात् इशापूर्व छैठौं शदीतिर महावीर वर्धमान तथा गौतम बुद्धले आआफ्नो ठाउँमा वैचारिक क्रान्तिको बिगुल फुकेका थिए । बुद्धले दार्शनिक क्षेत्रमा प्रत्यक्ष र अनुमान गरी दुईवटालाई मात्र प्रमाण मान्नुको अर्थ वेदलाई अस्वीकार गर्दिनु हो । वेदलाई शब्द प्रमाणको रूपमा लिइन्छ । यसरी नै वेदमा आधारित वर्णव्यवस्था तथा जातप्रथाको अनौचित्यलाई प्रकाश पार्दै तत्कालीन समाजमा एक प्रकारको हुँकार गरिदिए । समाजमा ब्राह्मण वर्गको मात्रै पेवाको रूपमा रहेको आध्यात्मिक साधनालाई बुद्धले तल्लो वर्ण र जाति भनिएकाहरूलाई पनि सर्वसुलभ गरिदिए । धर्मको अभ्यासमा पुरुषले जति नै महिलाले पनि अभ्यास गर्न सक्ने र मेहनतअनुसार समान रूपमा फल पाउने मान्यता बुद्धको थियो । महावीर वर्धमानको मान्यतामा महिलाले जति साधना गरे पनि 'कैवल्य' को भागिदार पुरुष मात्रै हुने र महिला हुँदैनन् भन्ने थियो भने बुद्धले कुनै पनि प्रकारको लैंगिक भेदभाव नभएको प्रष्ट पारे ।

गौतम बुद्धको दृष्टिकोण मानव अधिकार अनुकूल नै भएको तर मानव अधिकारको सवालमा बुद्धलाई किन 'क्रेडिट' दिँदैन त भन्ने सवाल महत्वपूर्ण छ । अधिकारको प्रत्याभूत गर्ने काम शासक वा शासकीय निकायको हुन्छ । बुद्ध कुनै शासक होइनन् । उनले आफूले देखेको धर्म अरुलाई सिकाएका मात्रै हुन् । अनुयायीहरू आफू खुसी त्यसको पालना गर्ने हुन्, व्यवहारमा उतार्ने हुन् । बुद्धका उपदेशहरू वैधानिक रूपमा बाध्यकारी होइनन् तर मानव अधिकार वैधानिक रूपमा नै बाध्यकारी शासन व्यवस्थाको कुरा हो ।

मानव अधिकारको सवालमा अन्य धर्मदर्शनमा कुरा गर्नु जति अप्ठ्यारो हुन्छ त्यति बौद्ध धर्म-दर्शनमा हुँदैन । मानव अधिकारका चिन्तकहरूमा बुद्ध र बौद्ध-दर्शनका बारेमा के कति जानकारी होला अथवा नहोला, छलफल वा खोजीको बेग्लै विषयवस्तु हो तर चिन्तनमा विरोधाभास पाइँदैन । बौद्ध धर्म-दर्शनको अभ्यास वा पालनामा मानव अधिकार मुखरित हुन्छ । यसलाई अझ स्पष्ट शब्दमा भन्नुपर्दा मानवअधिकारको रक्षाको लडाइँलाई पनि बौद्ध साधनाअन्तर्गत नै राखेर हेर्न सकिन्छ । फरक कति भने, मानवअधिकारको विषयवस्तु मानिस मात्रै हुन् भने बौद्ध धर्म-दर्शनको विषयवस्तु मानिससहित समस्त प्राणी हुन् ।

बुद्धको शिक्षा अर्थात् बौद्ध धर्मदर्शनलाई आफ्नो मार्गदर्शनका रूपमा स्वीकार गरी जीवन यापन गर्ने कोशिस गर्ने बौद्धले दैनिक जीवनमा पालना गर्नुपर्ने शील मानवअधिकारको विरुद्धमा छैन । कुनै पनि प्राणीको हत्या नगर्ने, चोरी नगर्ने, व्यभिचार नहुने, भुठो नबोल्ने तथा नशालु पदार्थको सेवन नगर्ने प्रण गर्नुले बरु मानवअधिकारको प्रवर्द्धनमा सघाउ नै पुग्ने हुन्छ । कुनै पनि बौद्धको गहनाको रूपमा लिइने 'चतुव्रह्म विहार' अन्तर्गतको मैत्री, करुणा, मुदिता र उपेक्षाको भावना मानव अधिकारको रक्षा, प्रवर्द्धन तथा संरक्षणका लागि बीजमन्त्र नै भन्दा पनि हुन्छ । सबैसँग प्रेमपूर्ण भावना जगाउनु मैत्री चित्त हो भने, अरुको दुःखलाई आफ्नै दुःखको रूपमा आत्मसात गरी समाधानको बाटो खोज्नु करुणा चित्त हो । यसरी नै अरुको हित सुखमा इर्ष्यालु नभई बरु खुसी र आनन्दित हुनु मुदिता भावना हो । कुनै पनि कुरामा तटस्थ भावमा बस्नु उपेक्षा हो । बौद्ध साधनामा निर्दिष्ट गरिएका कतिपय कुरा नैतिक शिक्षाजस्तो मात्रै लागे पनि ती साधनाका न्यूनतम मापदण्ड हुन् जसको अभावमा साधना संभव छैन । अनि यी कुराहरू मानवअधिकारसँग कतै न कतै जोडिएकै पाइन्छन् ।

मानवअधिकारको उल्लंघन किन हुन्छ ? यस्तो बढी मात्रामा अशान्ति, लडाइँभगडा र द्वन्द्वको बेला हुन्छ । कोही कमजोर र कोही शक्तिशाली भएको बेलामा पनि मानवअधिकारको उल्लंघन हुनपुग्छ । बुद्धका अनुसार मान्छेमा तृष्णा हुञ्जेल यस्ता कुराहरू हुँदै गर्दछन् । तृष्णाको मात्रा जति बढ्यो मानवअधिकारको उल्लंघन पनि उही मात्रामा बढ्छ । सबै समस्याको कारण तृष्णा हो । यसअनुसार मानवअधिकारको उल्लंघनमा पनि तृष्णाले काम गरिरहेको हुन्छ । बुद्ध शिक्षाको मूल उद्देश्य नै तृष्णाको क्षय हो ।

श्रोतः आइएनएस-स्वतन्त्र समाचार

बुद्धधर्म र पर्यावरण

✍ बिमला वज्राचार्य परियत्ति सद्धम्म कोविद
शंखमूल, नयाँ बानेश्वर

आजभन्दा २६०० वर्ष अगाडि नेपालको कपिलवस्तुमा जन्मनुभएको सुपुत्र जसलाई शान्तिनायक गौतम बुद्धको नामले चिन्छौं । उहाँको दर्शनले मानव कल्याणार्थ हरेक पक्षलाई समेटेर सन्देश प्रवाह गरिराखेको छ । आजको विश्व पर्यावरणमा आएको नराम्रो प्रवाह र त्यसको विभिन्न असरका कारणले विश्वमा मानवले हरेक वर्ष विभिन्न रोगको शिकार बन्नु परिरहेको छ । बुद्ध भन्नुहुन्छ :-

“ये धम्मा हेतुप्पभावा - तेसं हेतुं तथागतो आह ।

तेसं च यो निरोधो एवंवादी महासमणोति ।”

हरेक घटनाको पछाडि कारण अवश्य हुन्छ । जहाँ कारण हुन्छ वा थाहा पाउँछ, त्यहाँ निवारण पनि अवश्य हुन्छ भन्ने सन्देश छ । हरेक वर्ष विश्वमा बढ्दै गएको तापक्रम र त्यसको असर जनमानसमा अहिले केहि वर्ष यता तीव्र गतिले बढिरहेको छ । केहि वर्ष उता कोरोना छ भने यो वर्ष २/३ वटा रोगसँगै डेगुले धेरै जनमानसमा संक्रमित भइरहेको अवस्था छ ।

हुन त बुद्धले चतुरार्यसत्यको सत्यतथ्य नियमको व्याख्यामा मानव जन्म सँगसँगै आठवटा दुःख आफूसँगै बोकेर आएका हुन्छन् ती दुःखसँग हर कोहि व्यक्तिले सामना गरी अगाडि बढ्नुपर्ने हुन्छ । यो प्राकृतिक नियम विपरित कोहि मानव अलग्गिएर रहन सकिँदैन दुःख आउँछ नै, भोग्नुपर्छ नै । त्यही भएर ‘दुःखसत्य’ भनिएको हो । मानवजन्मसँगै जोडिएर यी दुःखहरू पछ्याएर जीवन छउन्जेल सँगै रही सताएर पेलेर आइराख्ने ती दुःखहरू जन्महुनु दुःख, मरण दुःख, रोग व्याधि दुःख, मनपर्नेसँग सँधै साथ रहन नपाउनु, मन नपर्नेसँग बस्नुपर्ने, इच्छा गरेको प्राप्त गर्न नसक्नु दुःख हो भने पञ्चस्कन्ध धारण गरिराख्नु पर्ने नै मुख्य दुःखको कारण हो भनी उल्लेख गरिएको छ । ती आठवटा दुःखमध्ये अब रोगव्याधि भोग्नुपर्ने दुःख हो भन्ने बारे चर्चा र त्योसँग बुद्ध-दर्शनको सम्बन्धबाट समाधानको उपाय बारे केहि चर्चा गरिने छ ।

बुद्धजीवनी अध्ययन गर्दा बुद्ध प्रकृति प्रेमी हरेक घटना प्रकृतिसँग जोडिएर रहेका घटना हामी पाउँछौं । बुद्धको जन्म लुम्बिनीको सुन्दर बगैँचाको स्वच्छ वातावरणमा, बुद्धत्वलाभ

- बुद्धको शिक्षामा तीनवटा ठूलोला अग्निमा रागाग्नि, द्वेषाग्नि, मोहाग्नि, जसले सबैलाई भष्म नै गरिदिन सक्ने बताएका छन् । रागाग्निजस्ता लालचको कारणले हरेक सम्पत्तिमात्र थुपार्ने सम्पत्ति प्राप्त गर्नका लागि मानव हत्याहिंसासम्म गर्नसक्ने जति भएपनि नपुग्ने मानवीय स्वभाव सबभन्दा ठूलो पर्यावरण दूषित गर्ने कारण बनेको छ । लोभको कारणले भोगवादी समाजमा दिनरात

बोधिवृक्षको काखमा र परिनिर्वाण साल रुखको छहारीमा भएको दृश्यहरू पढ्न पाउँछौं । सिद्धार्थको बाल्यकालमा धान रोपाईँको उत्सवमा राजाद्वारा धान रोपाईँ सुरु गर्नुपर्ने परम्परा छ भने त्यो बेला सानो बालक सिद्धार्थ रुखको छहारीमा आनापानासति ध्यानमा रहेको कुरा उल्लेख छ । यी सबैले शिक्षा यो प्रदान गरेका छ कि प्रकृतिको साथ रहनु, प्रकृतिसँग सामञ्जस्यता कायम गर्नुबाट मानव मनमत्तिक शान्तभई मानव यात्रा सुखमय र पुण्यमय रूपमा पुरा गर्न सकिन्छ भन्ने उदाहरण पेश गरिएको छ ।

दुःख छ भने त्यसको समुदय (उत्पत्ति) के हो ?

तृष्णा नै दुःखको मूल कारण हो (Desires Cause Suffering) । मानव हर हालतमा राग अग्नि, द्वेष अग्नि, मोह अग्नि जस्ता भयंकर आगोको समीपमा रहिरहेका हुन्छन् । ती आगोले थाहा पाई वा नपाई, चाल पाई वा नपाई आगोको तापले पिरोलिरहेको हुन्छ । धेरै भौतिक वस्तु जम्मा गर्ने इच्छाले पनि घर समाजमा विकराल समस्या खडा गरिरहेका छन् । वर्तमान विज्ञापन सञ्जाल नै यसको मुख्य समुदय हो । अहिलेका जवान पुस्ताहरू तलब बुभुनु अगाडि नै बुकिङ्का लहरले महिनावारी तलब सकिँसकेको हुन्छ । चाहिनेभन्दा बढी भौतिक संग्रह गर्ने अहिलेको पुस्ताको नयाँ सामाजिक संस्कारले समाजमा वातावरणीय असन्तुलन तथा प्रदूषण पैदा गरिएको छ । “अपरिग्रह” शब्दले यो बुझाउँछ कि हरेकले चाहिनेभन्दा बढी उपभोग नगर्नु ।” कमप्रयोग गर, पुनः प्रयोग गर र त्यसलाई परिमार्जित गरी प्रयोग गर भन्ने पुनः पुनः (Recycle) प्रयोगले मात्र वातावरणीय सन्तुलनता कायम गर्न सकिन्छ । प्राकृतिक श्रोत, प्रकृतिबाट आएकालाई जथाभावी लापबाही तरिकाले उपभोग नगर, होस पुन्याउँदै प्रयोग गर र सधैं सजक रहनुपर्छ भन्ने स्मृतिप्रस्थान भावना (Mind fullness) को अर्ती-उपदेश अहिलेको नभई सुखपूर्वक

रहनको लागि २६०० वर्षअगाडि नै विकास भएका सिद्धान्त हुन् । त्यही भएर हरेक मानवमा आध्यात्मिक चिन्तनको विकास हुनु जरूरी छ । जो व्यक्ति भौतिक र आध्यात्मिकतालाई एकसाथ लान सकिन्छ, उसको जीवनमा सन्तुलन र सफलताले जीवन सहज बनाएको हुन्छ भने एक व्यक्तिले पनि प्रकृतिमा प्रभाव पारिरहेको हुन्छ । वर्तमान समस्यामा मानव माथि पर्यावरणको असरको विषयमा समाधान तर्फ बढ्नअगाडि हामीले बुझ्नु पर्ने केहि कुरामा वातावरण के हो ? ग्लोबल वार्मिङ्ग के हो र त्यसले कसरी मानव जीवनमा असर पार्दैछन् भन्ने बुझ्नेमा बल्ल समाधानका पाइला सम्बन्धित पक्षबाट जनचेतना वृद्धि गराउन सकिन्छ ।

हामीले बुझ्नुपर्दा माटो, जीवजन्तु, प्रकाश, बोटविरूवा, मानव, रूख, पानी, बादल हावा सम्पूर्णको एक समग्र स्वरूप नै हावापानी हो । त्यसबीच असन्तुलन हुँदा पर्यावरणीय असर देखापर्दछ ।

त्यस्तै सौर्यमण्डलमा पृथ्वी तेश्रो अद्वितीय ग्रहको रूपमा मानवको वरदान स्वरूप प्राप्त भएको वासस्थान हो, जुन अति गर्मी र अति जाडो नभई मानव बस्नलायकको हावापानी भएको एक ग्रह हो, जसको वरिपरि एक तह वायुमण्डलले घेरिएको छ र यो वायुमण्डल कार्बोनडाईअक्साईड, मेथिन ग्याँस र पानीको बाफको सम्मिश्रण जसलाई वायुमण्डल नामाकरण गरिएको छ भने यसैद्वारा संरक्षित भई पृथ्वी सूर्यबाट प्राप्त ताप संचय गरी मानव बस्नलायकको ताप निर्माण गरी पृथ्वीलाई सिरकजरस्तै घेरिएर रहेको छ । जसलाई ग्रीनहाउस इफेक्ट भनी नामाकरण गरिएको छ । जसरी नर्सरीमा बोटविरूवा हुर्काउन हावापानीको सही मात्रालाई नियन्त्रण गरी बोटविरूवा जोगाएको हुन्छ, त्यसैगरी पृथ्वीमा रहेका सत्व प्राणीलाई जोगाउने हेतु प्रकृतिबाट निर्मित यो ग्रीनहाउस धेरै कालसम्म सन्तुलनमा रहेर मानवलाई संरक्षण प्रदान गर्दै आएकोमा मानव स्वयंले आधुनिक विकास सँगसँगै विकास गरिएका धेरै सवारी साधनको बढी तापको कारण र विभिन्न उद्योग कारखानाबाट उत्पादित ताप र अत्याधिक प्रदूषण पनि यस ग्रीनहाउसमा थप उत्पादित ताप दिने उर्जाको कारण आवश्यकताभन्दा बढी ताप उत्पन्न भइरहेछ । परिणाम बढी ताप किटाणु उत्पत्तिको कारकत्व भई रोगबाट पीडित हुनुपर्ने परिस्थिति उत्पन्न भएछ ।

बुद्धको पालामा योजन योजन हिँडेर एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा पुग्नुपर्ने घटनाहरू उल्लेख गरिएका छन् भने आध्यात्मिक उर्जा विकास गरी आकास मार्गद्वारा उडेर जाने, चिन्तन मनन गरेको भरमा सोचेर ठाउँमा पुग्नसक्ने क्षमता आदि ध्यान,

ज्ञानको विषय चर्चाले ठाउँ ओगटेको भेटिन्छ । आध्यात्मिक चिन्तनको पछाडि धेरै मानवको सुखशान्तिको विषयवस्तुले भूमिका खेलिराखेको हुन्छ ।

‘सब्वेसत्ता भवन्तु सुखितता’ भन्ने पाली गाथाले यही भनिरहेछ कि:- **“समयमा नै सही विचार गर्नु नत्र भविष्यमा समस्या आउँछ है !”**

प्राकृतिक नियमानुसार जीवजन्तुले छोड्ने कार्बोनडाई अक्साईड र वनस्पति जगतले छोड्ने अक्सीजनको सन्तुलन नै पर्यावरण बचाउने मुख्य कारण हुँदा मानव जनसंख्याको सन्तुलित फैलावट र हरियालीको समानुपातिक फैलावट व्यवस्था लाई समयमा नै विचार गर्नु अति जरूरी भैसकेको छ । हरेक घरमा खाली जग्गा राखी कम्तिमा हरियाली र वृक्षारोपणको धारणा प्रतिव्यक्तिले विचार गर्नु जरूरी भैसकेको छ । अक्सीजन उत्पादनको लागि पर्याप्त वनस्पतिको विकास हरेक घरबाट जोगाउनु जरूरी छ । हरेक घरबाट अक्सीजन उत्पादनको लागि हरियालीमा जोड दिनु जरूरी छ ।

जैन धर्मको प्रवर्तक ब्रह्मचारी हिँड्दा आफ्नो लुगा काँडेदार वनस्पतिमा अल्झिँदा वनस्पतिप्रति हिंसा नहोस् भन्ने हेतुले आफ्नै लुगा च्यातेर फालिदिन्थे र जबकि लुगा तानेर लिन सकिन्छ नि । वनस्पतिप्रतिको मैत्रीभाव र प्रकृतिप्रतिको अथाह प्रेम भल्किन्छ । प्रकृतिमा जस्तो भाव हामी छोड्छौं, त्यहीभाव नै सयौं हजारौं गुणा भएर हामीतर्फ फर्किन्छ, यो प्रकृतिको शुद्ध नियम बुझ्नु र थाहा पाउनु जरूरी छ ।

जति मानवबीच क्रोधी र हिंस्रक मनोवृत्ति बढ्दै जान्छ, त्यति नै वातावरणमा त्यसको नकारात्मक तरङ्ग फैलिएर दूषित बनाइदिन्छ र सो मानव चेतनाबाट निर्मित लोभ, क्रोध, अहंकारको वशमा रही युद्ध, हातहतियार निर्माण, एक अर्कालाई नष्ट र ध्वस्त गर्नेतर्फ लाग्छ र यी सबै प्राकृतिक स्वभाव विरुद्धका स्वभावहरू हुन् । जति यस्ता चेतना बढ्दैजान्छ प्रकृतिले पनि मानवमाथि प्रतिकार गर्न शुरु गर्छन् । फलस्वरूप ठुलठुला आँधितुफान मचाएर मानवमाथि ठूलो उपद्रव मच्चाइदिन्छ यी सबै प्रकृतिको स्वभावसँग अनभिज्ञ हुँदा रोगव्याधिको रूपमा, प्राकृतिक प्रकोपबाट अनेक विघ्नरूपद्वारा प्रतिकार खप्न बाध्य भइरहेका हुन्छन् तर मानवको मोहरूपी अज्ञानताको कारण त्यसलाई बुझ्न सत्यतथ्य कारण खोज्न अत्यावश्यक भैसकेको छ । बुद्धको शिक्षाले संकेत गरेका मैत्री, करुणा, मुदिता र उपेक्षाजस्ता ब्रह्मविहार यस धर्तीमा फैलाउन सके देश-देशबीचको द्वन्द्वको बदला मैत्री, अविकसित तथा प्रकोपले पिल्सिएका देशप्रति करुणा र प्रतिस्पर्धात्मक हातहतियार निर्माणमा नलागी विकसित देशबीच मुदिता भावजस्ता चेतनालाई

यति फोहर निस्कन्छ कि काठमाडौं नेपालको मात्र डम्पिङ्ग होइन कि सारा संसार नै आवश्यकताभन्दा बढी सामानको प्रयोगले चाप र तापको अधिकताले, हावापानीको खुल्ला प्रवाहमा रोकावट, नयाँ टेक्नोलोजीको विकासको गति अधिकतम तथा मानवीय चेतनाको गति ५००० वर्ष अगाडि जस्तो थियो त्यति नै ईर्ष्या, जलन, बदलाको भावना, हत्याहिंसा, मानवीय छटपट्टी, अरुलाई दबाएर होच्याएर आफू अरुको दर्दमा सुख लिन सक्नुजस्ता हिंम्रक चेतनामा कुनै सुधार हुन सकेको छैन । टेक्नोलोजीको गतिले धेरै तीव्र गति लिइसक्दा पनि मानव चेतनाको गतिमा कुनै तीव्रता आउन नसक्दा

तरङ्गित गर्नसके सायद प्रकृति पनि हदसम्म मानवमाथि प्रतिकारको बदला सायद दया, करुणा वर्षाउँछ नै । अतः चेतनाको विकास नै एक मात्र मानव सुखपूर्वक रहने र पर्यावरणीय संरक्षणको हेतु भनी बुझ्न सकिन्छ ।

वनस्पतिको नजिक आगो लगेर जलाउने प्रयत्न गर्दा वनस्पति खुम्चिएर प्रतिक्रिया देखाउने गर्छ भने बारम्बार वनस्पतिमा पानी मलजल दिई हातले सुमसुम्याएर मानव स्पर्श पाउँदा लहलहाउँदै चाँडै फूल फुल्ने र फल दिई प्रकृतिले खुशी दर्शाई देखाउँछ । मानवको शुद्ध भावनाप्रति प्रकृतिले सकारात्मक असर देखाइराखेको हुन्छ । जीवजन्तु र वनस्पति मात्र नभई 'जड पदार्थ' प्रति पनि ममतापूर्वक स्पर्शले सम्हाल्दा त्यस वस्तुले धेरै समयसम्म हाम्रो साथ दिइराखेको हुन्छ । अतः पर्यावरणको रक्षा गर्नुमा मानवको ठूलो हात हुन्छ ।

विषय प्रसङ्ग बदल्दै पर्यावरणको कुरा गर्दा हरेक महिलाको हातमा पर्यावरणलाई बचाउने जिम्मा रहेको पनि पुष्टि हुन आउँछ । हरेक घर सम्हाल्ने जिम्मा महिलाको हातमा हुन्छ । घर घरबाट सही रूपमा फोहोरलाई Use, Reuse, Recycle गर्ने प्रवृत्तिको मात्र विकास भए पनि वातावरणीय असन्तुलनलाई केही हदसम्म नियन्त्रणमा राख्न सकिन्छ ।

बुद्धको शिक्षामा तीनवटा ठूलूला अग्निमा रागाग्नी, द्वेषाग्नि, मोहाग्नि, जसले सबैलाई भष्म नै गरिदिन सक्ने बताएका छन् । रागाग्निजस्ता लालचको कारणले हरेक सम्पत्तिमात्र थुपार्ने सम्पत्ति प्राप्त गर्नका लागि मानव हत्याहिंसासम्म गर्नसक्ने जति भएपनि नपुग्ने मानवीय स्वभाव सबभन्दा ठूलो पर्यावरण दूषित गर्ने कारण बनेको छ । लोभको कारणले भोगवादी समाजमा दिनरात सामान उत्पादन तथा विक्रीबाट

दुई भाव बीचको दुरीले मानव मष्तिष्कदेखि वातावरणसम्म नराम्रो असर परिसक्यो । परिणामस्वरूप वातावरण यसरी नष्ट भइसक्यो कि बच्चा जन्मैले मानसिक अपाङ्गता र जन्मँदै रोग लिएर जन्मने विकृति आइसक्यो । जबसम्म मान्छेको चेतनाले कोल्टो फेर्दैन तबसम्म विकासको गति धेरै माथि तर चेतनाको विकास नहुँदा मानव भन्नु दुःखी हुँदै छन् । मानवको बाहिरी विकास र आन्तरिक विकास एकसाथ हुँदै आउँदा मात्र शान्ति, सुरक्षा, प्रकृति सम्पूर्णको विकास सम्भव हुन्छन् ।

भान्छामा खाना पकाउने व्यक्तिको मनको तरङ्गले खानामा तरङ्गित भई सो खाना खाने परिवारमा पकाउने मान्छेको भाव प्रवाह हुन्छ । खाना पकाउने आईमाईलाई जहिले पनि पैसाले छटपट हुने मानसिक तनावको प्रभाव सो घरमा खाना खाने परिवारलाई समेत पैसाको नपुग जहिले महसुस भइरहेको हुन्छ । यदि पकाउने व्यक्ति मैत्रीले ओतप्रोत भई धार्मिक रहँदा सो घरका परिवारको मानसिक तनावरहित र शान्त प्रवृत्तिको हुने घटना पनि विभिन्न दर्शनशास्त्रमा उल्लेख भएको पाइन्छ ।

अतः प्राकृतिक वातावरणमा रहेका फोहर व्यवस्थापन, घरमा धेरै आवश्यकताभन्दा बढी सामान थुपार्ने, अत्याधुनिक विज्ञापनको परिणामस्वरूप विकास भएका अपरिग्रहको नियम हरेकको मानसपटलबाट सजगता अपनाउनु पर्ने अनिवार्य भइसकेको छ ।

नेपालमा अनुसन्धानको शिलशिलामा बाघको संख्या घट्यो र यसलाई बढाउनुपर्ने भन्ने कुरा आउँदा बाघ बढाउन मृग हुनुपर्ने, मृग बढाउन घाँस हुनुपर्ने, राम्रो हरियो घाँस हुन पर्याप्त जमीन हुनुपर्ने र जनसंख्यामा कमी आउनु पर्ने जस्ता

प्रकृति र मानव बीचको एक आपसी परिपूरक हुँदा एक प्राप्तिको लागि अर्को सोहि अनुपातमा मिल्नु नै पर्यावरण जोगाउने कारण हुन आउँछ ।

पुरानो नीति नियम अनुसार प्राकृतिक संरचनाको निर्माणमा हाम्रो बाजे वा बाको पुस्तामा पानीको समस्या नहुने, प्राकृतिक रूपमा आकाशे पानीबाट नै व्यवस्थित हुनसक्ने देखिन्छ । अज्ञानताले गर्दा खाने पानीको हाहाकार भएको देखिन्छ यो मोहाग्निको ठूलो कारण मान्न सकिन्छ । त्यो बेला शहर र गाउँको ठाउँ-ठाउँमा पोखरी निर्माण भइराख्ने हुँदा ठूलो पानी पर्दा सो पोखरी भर्ने र बाढी आउने जस्ता घटना कमै हुन्थ्यो । किनकि ठाउँ-ठाउँमा रहेका जलाशयमा पानी भर्दा बाढी थाम्ने मात्र नभई वर्षभरी त्यस जलाशय वरपरका इनार, दुङ्गेधारामा पानी प्रवाह हुने मुहानको रूपमा काम हुन्थ्यो ।

हरेक घरमा सामानको व्यवस्थापन गर्ने सफासुग्घर गर्ने र भान्साको सम्पूर्ण जिम्मा धेरै महिलाको हुन्छ । महिलाहरू यदि सजक हुनसकेमा घरबाट निस्कने फोहर धेरै हदसम्म कम हुन सकिन्छ । भान्साबाट निस्कने जैविक फोहोर गमलामा राख्ने मल बनाउने तरिका मात्रको ज्ञान हुँदा फूल फूलेर कौसी ढकमक्क हुने बारी भए मिठो हरियो साग, फलफूल प्राप्त गर्न सकिने हुन्छ । हेर्दा भिना मसिना ज्ञान भएपनि त्यसले सयौं हजारौं हातको साथ पाउँदा घरघरबाट आउने फोहर कम हुने मात्र नभई सही प्रयोग गर्ने प्रज्ञा ज्ञानले घर घरमा हरियाली भई घरपरिवारको स्वास्थ्यमा समेत प्रभावकारी असर पर्छ ।

यसरी प्रयोग, पुनः प्रयोग र बारम्बार प्रयोगको सहज अभियान घरघरमा आमाहरूबाट चलाउन सक्ने तरिका हो त्यसको लागि मनदेखि बुझ्ने गरी बुझाउन सक्ने प्रयोगात्मक सामूहिक अभियानले ठूलो भूमिका खेल्छ । छानाबाट वर्षातको पानी भर्ने जमीनमा अथवा इनारमा पठाउने गर्दा जमीन सुख्खा हुनेबाट बच्न सकिन्छ । यस्ता स-साना प्रवृत्तिबारे ज्ञान गराउन पनि बुद्धिमानी वर्गबाट पथप्रदर्शकको कार्य गर्नु जरूरी छ ।

बौद्ध महिला संघद्वारा आयोजित अन्तरक्रिया कार्यक्रमबाट यी कुराहरूको जानकारी प्राप्त भयो कि यदि ललितपुरको सबै दुङ्गेधारा, इनारमा वर्षभरीको लागि पानीको प्रवाह बनाइराख्ने हो भने लगनखेल एरियाको उच्च भू-भागमा ठूलूला पोखरी निर्माण गरी वर्षातको पानी भरेर ललितपुर जनताको पानीको अभावलाई परिपूर्ति गर्न सकिन्छ । यस्ता वैज्ञानिक कारणबारे हालका व्यक्तिहरूमा सही ज्ञानको अभावको कारण नै "अविद्या" बुद्धको दर्शनमा मोह भनी बताउनुभएको छ । सही ज्ञानको लागि समयसापेक्ष मानव समूहबीच यस्ता अन्तरक्रिया कार्यक्रम भइराख्न जरूरी त अवश्य नै छ र सभामा सामेल व्यक्तिहरूमा केही हदसम्म मन छुने कुराले सुधारका लहरहरूले व्यक्तिगत तर्फबाट पनि सक्दो पर्यावरण बचाऊ अभियान कसरी नगर्ला ? व्यक्ति व्यक्ति जागरणबाट नै सामूहिक अभियान बलियो हुँदै पर्यावरण बचाऊ अभियानमा सफल हुनेछ ॥

भवतु सब्ब मंगलं ॥

बुद्धको जन्मभूमि राष्ट्र नेपालमा

सुख-शान्ति फैलिरहोस् ।

सम्पूर्ण नेपालीहरूमा धार्मिक चेतना

विकास होस् ।

हस्तिनापुर बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.

चन्द्रागिरि न.पा. - ५, किसिपिडी, काठमाडौं । फोन नं.: ४-३१२५४४

इमेल: hastinapursaccos@gmail.com

इन्डोनेशियामा बुद्धधर्म

राजेन मानन्धर

इन्डोनेशिया एशियाको दक्षिण पूर्वमा पर्ने द्वीप समूहको एउटा यस्तो देश हो जसलाई प्राचीन मानव जाति शुरु भएका स्थलहरू मध्ये एक मानिन्छ । प्राचीनकालमा आत्मापूजकहरूको बाहुल्यता भएको यस देशमा बुद्धधर्म र हिन्दुधर्मले प्रवेश पायो, आफ्नै किसिमबाट धर्म र संस्कृतिको विकास गर्‍यो । त्यसबेलाका बौद्धहरूले यहाँ विश्वकै सबैभन्दा ठुलो बौद्ध स्तुप बोदोबुदुरको निर्माण गरे । तर पछि भने मुस्लिमहरूको प्रवेशपछि यहाँ बुद्धधर्म लगभग विलिन भयो । अहिले यहाँको जनताको एक प्रतिशतभन्दा कमले मात्र बुद्धधर्म मानिराखेको छ । यस लेखमा इन्डोनेशियामा बुद्धधर्मको प्रवेश, विस्तार, लोप र पुनर्जीवनको बारे संक्षेपमा चर्चा गरिने छ ।

इन्डोनेशियाको संक्षिप्त परिचय

इन्डोनेशिया एक गणतन्त्रात्मक देश हो जुन दक्षिणपूर्व एशिया र ओशिनियामा हिन्द र प्रशान्त महासागरहरूको बीच रहेको छ । यसको वरिपरी पपुवा न्यू गिनी, पूर्वी टिमोर, मलेशिया, सिंगापुर, भियतनाम, थाइल्याण्ड, फिलिपिन्स, अष्ट्रेलिया, पलाउ, र भारत (अण्डमान र निकोबार टापुहरू) रहेका छन् ।

यसलाई विश्वको सबैभन्दा ठुलो द्वीपसमूह राज्य (आर्कपेलेगो) पनि भनिन्छ, जस अन्तर्गत १८ हजार साना ठुला द्वीपहरू पर्दछन् । यीमध्ये सुमात्रा, जाभा, सुलावेसी, र बोर्नियो र न्यू गिनीका भागहरू आदि हुन् । यसको क्षेत्रफल १,९०४,५६९ वर्ग किलोमिटर छ भने यहाँको जनसंख्या लगभग २ करोड ७५ लाख छ ।

यहाँ १३ सय जातीय समूहहरू बसोबास गर्छन् र उनीहरूको भाषा ७ सयभन्दा धेरै छन् । यो देशको राजधानी जकार्ता हो जसलाई विश्वको दोस्रो सबैभन्दा बढी जनसंख्या भएको शहरी क्षेत्र पनि भनिन्छ । यहाँको

- ईस्वी ७३२मा मध्य जाभामा राजा सञ्जय अथवा शैलेन्द्र राज्यको स्थापना गरे । यसै राज्यवंशको समयमा यहाँ विश्वको सबैभन्दा ठुलो स्तुप बोरोबुदुरको स्थापना भयो । यस स्तुपलाई विश्वका सात आश्चर्य तथा युनेस्को विश्वसम्पदा सूचीअन्तर्गत राखिएको छ । यस भव्य स्तुपमा राज्यले गरेको योगदान हेरेर पनि त्यसबेलाको यहाँको बुद्धधर्म कति सशक्त थियो भनेर अनुमान गर्न सकिन्छ ।

- बुद्धधर्मको क्रमिक विकास हुँदै गयो र बौद्ध समाज पनि सचेत एवं सुदृढ पनि हुँदैगयो । थेरवादीहरू पनि उदार हुँदै जानुपर्ने अवस्था थियो । यस अवस्थामा सन् २०१५ मा पश्चिम जाभाको लेम्बाडमा हजारौं वर्षपछि भिक्षुणीको उपसम्पदा कार्यक्रम भयो । यस कार्यक्रममा इन्डोनेशियाका वजिरादेवी साधिका, श्रीलंकाकी मेधा, जापानकी अनुला, भियतनामकी शान्तसुख शान्तमन एवं अष्ट्रेलियाकी जेनी भिक्षुणी सहभागी थिए ।

बोरोबुदुर

प्रश्न होला । सामान्य रूपमा भन्दा त्यहाँ बुद्धधर्मको मध्यपूर्व अर्थात् पर्सिया इत्यादि देशहरूले व्यापारको सिलसिलामा दक्षिणपूर्वी देशसम्म आफ्नो यात्रा गर्न जानेदेखि उनीहरूसँगै त्यहाँ बुद्धधर्म पुगेको देखिन्छ । यसरी भन्दा ईशाको पहिलो शताब्दीको प्रारम्भसँग भारतवर्षको व्यापार यात्रा समुद्री सिल्क रोडको माध्यमबाट इन्डोनेशिया पुगेको देखिन्छ । यही समयबाट नै त्यहाँ बुद्धधर्मले प्रवेश पाएको भयो । यद्यपि त्यसबेलाको बुद्धधर्म कुन निकायको अनि त्यहाँ बुद्धधर्मले कति ठुलो समाजलाई प्रभाव पार्न सक्यो भन्ने जिज्ञासाहरू भने अनुत्तरित नै छन् । यहाँ हिन्दुधर्मले बुद्धधर्मभन्दा केही सयवर्ष पहिले मात्र प्रवेश पाएको थियो ।

इन्डोनेशियाको सबैभन्दा पुरानो बौद्ध पुरातात्विक स्थल भनेर बाटुजया स्तूप परिसरलाई लिइन्छ, जुन पश्चिम जाभाको कारावाङमा रहेको छ । यहाँको पुरातात्विक अवशेषलाई दोश्रो शताब्दीको भनेर भनिएको छ । त्यस्तै किसिमले सुमात्राको जाम्बी, पालेम्बाङ र रियाउ प्रान्त एवं मध्य र पूर्वी जाभामा पनि प्राचीन बौद्ध क्षेत्रहरू उल्लेखनीय संख्यामा पाइन्छन् ।

ईशाको ४०० देखि ७०० भित्र इन्डोनेशियामा कमसेकम तीनवटा विशाल बौद्ध राज्यहरू बनिसकेको देखिन्छ । ईस्वी ४००मा पश्चिम जाभा द्वीपमा बौद्ध राज्य, **तरुमानगर** स्थापित भएको थियो । तरुमानगर वा तरुमा र पश्चिमी जाभामा अवस्थित एक प्रारम्भिक सुण्डाहरूको राज्य थियो । यहाँका शासक पूर्ववर्तनले ईस्वी ४५० मा राखेका केही अभिलेखहरू भेटिएका छन् ।

ईस्वी ४२५ मा दक्षिण सुमात्रा द्वीपमा बौद्ध राज्य **श्रीविजय**को स्थापना भयो, जुन वर्तमान समयमा सुमात्राको पालेम्बाङमा पर्दछ । यो त्यसबेलाको दक्षिण पूर्वकै सबैभन्दा ठुलो बुद्धधर्मको अध्ययन केन्द्र थियो । यसबेला यहाँ बौद्ध विद्यालयहरू र गुम्बाहरू खुले । यहाँका धर्मपाल तथा शाक्यकीर्ति जस्ता बौद्ध विद्वानहरूको नाम अहिले पनि विश्व बुद्धधर्मको इतिहासको अध्ययन गर्दा आउँछ । श्री विजय वंशको राज्यकालमा, अर्थात् ईस्वीको ७ औँदेखि १४ औँ शताब्दीसम्मको समयमा इन्डोनेशियाकै सबैभन्दा ठुलो बौद्ध साम्राज्य बनेको अवस्थामा यहाँ सबैभन्दा धेरै बुद्धधर्मको विकास भएको थियो ।

ईस्वी ७३२ मा मध्य जाभामा राजा सञ्जय अथवा **शैलेन्द्र** राज्यको स्थापना गरे । यसै राज्यवंशको समयमा यहाँ विश्वको सबैभन्दा ठुलो स्तुप बोरोबुदुरको स्थापना भयो । यस स्तुपलाई विश्वका सात आश्चर्य तथा युनेस्को विश्वसम्पदा सूचीअन्तर्गत राखिएको छ । यस भव्य स्तुपमा राज्यले गरेको

योगदान हेरेर पनि त्यसबेलाको यहाँको बुद्धधर्म कति सशक्त थियो भनेर अनुमान गर्न सकिन्छ । इन्डोनेशियामा महायानको विकास गर्न शैलेन्द्र वंशको योगदान भएको मानिन्छ ।

५ औँ शताब्दीमा चीनियाँ बौद्ध भिक्षु फाहियान भारतको भ्रमण गरी फर्कदा इन्डोनेशियाको जाभा पुगेका थिए ।

इत्सिङको वर्णन

इन्डोनेशियाको बुद्धधर्मको इतिहासको बारेमा थाहा पाउन चीनियाँ यात्री इत्सिङ (यिजिङ) को यात्रा वर्णनले धेरै सहयोग गर्दछ । उनी चीनबाट भारतको नालन्दा विश्वविद्यालयमा बुद्धधर्मको अध्ययन गर्न निस्कँदा इन्डोनेशियाको श्रीविजय राज्यमा पुगे । उनले त्यहाँ सन् ६७१ मा छ महिना बसेर संस्कृत व्याकरण र मलया भाषा सिके । उनले आफ्नो यात्रा वर्णनमा ७ औँ शताब्दीको इन्डोनेशियामा बुद्धधर्मको प्रचार र त्यहाँका बौद्ध भिक्षुहरूको ज्ञानको तारिफ गरेका छन् । उनले त्यहाँ श्रीविजयलाई एक शक्तिशाली समुद्री साम्राज्यको रूपमा देखे र उनले यस साम्राज्य त्यस क्षेत्रमा बौद्ध शिक्षा केन्द्रको रूपमा विकसित भइरहेको भनेर वर्णन गरे ।

अझ उनले त यदि कुनै चिनियाँ भिक्षुहरूलाई भारतको नालन्दामा गएर अध्ययन गर्नु मन लागेको छ भने त्योभन्दा अघि श्रीविजयमा केही समय अध्ययन गरेर मात्र जान सल्लाह समेत दिएका थिए । उनले वर्णन गरे अनुसार त्यहाँ १,००० भन्दा बौद्ध भिक्षुहरू थिए, जो अध्ययन र अभ्यासमा निकै उत्सुक थिए । उनीहरू भारत भएका विषयहरूको अनुसन्धान र अध्ययन गर्थे अनि त्यहीँको जस्तो नियम र अभ्यास गर्थे । त्यसबेला बुद्धधर्म दक्षिणपूर्वी एसियाका टापुहरूमा फैलिरहेको थियो अनि दक्षिणी सागरका टापुहरूमा धेरै राजाहरू शासकहरूले बुद्धधर्मको प्रशंसा गर्थे र विश्वास गर्थे अनि तिनीहरू पुण्यकार्यमा सरिक हुन्थे भनेर पनि इत्सिङले वर्णन गरेको पाइन्छ । यसले ७ औँ शताब्दीमा इन्डोनेशियाको बुद्धधर्मको अवस्था प्रष्ट पार्छ ।

त्यसबेला ६औँ शताब्दीको अन्त्यतिर श्री विजय राज्यका शैलेन्द्र वंशका एक राजकुमार विद्वान भिक्षु भनेर नालन्दा विश्वविद्यालयमा शिक्षक र कवि बन्न भारत गए भनेर पनि भनिएको पाइन्छ ।

बोरोबुदुर

इन्डोनेशियाको बुद्धधर्मको कुरा गर्दा विशाल बोरोबुदुर चैत्यको बारेमा केही जानकारी दिनु प्रासंगिक हुन्छ । मध्य जाभाको दक्षिणमा रहेको केडु उपत्यकास्थित यो विश्वकै

सबैभन्दा ठुलो चैत्य त्यहाँको ९ औं शताब्दीको बुद्धधर्मको विकासको शिखरमा पुगेकोको प्रमाण हो । यसको निर्माण शैलेन्द्र वंशका राजा समरतुङ्गको राज्यकालमा सम्पन्न भएको थियो । यसको निर्माणमा त्यहाँको मौलिक कलाका साथै भारतको गुप्तकलाको भत्को पाइन्छ । करिब इस्वीको ७५० देखि निर्माण थालेर ८२५ तिर सम्पन्न गरिएको यो चैत्यको निर्माण सम्पन्न हुन करिब ७५ वर्ष लाग्यो । यसको उचाइ ४२ मिटर छ र यसको लम्बाइ १२३ मिटर र चौडाइ १२३ मिटर गरी यसको आकार यसले १५१२९ वर्गमिटर छ । यसको निर्माण र निर्माताको बारेमा निकै थोरै अभिलेखहरू प्राप्त छन् । यसको निर्माणको श्रेय गुणधर्म नामक वास्तुविद्लाई दिइएको छ, जो नेपाल वा भारतवर्षबाट गएका थिए भनेर समेत विश्वास गरिन्छ ।

यसको तलदेखि माथिसम्मको चरणहरूलाई हेर्दा यसले बौद्ध ब्रह्माण्डलाई प्रतिकात्मकरूपमा देखाएको प्रतीत हुन्छ । यहाँका तीन तहहरूलाई क्रमशः कामधातु, रूपधातु र अरूपधातु भनेर सम्बोधन गरेको पाइन्छ । यसमा नौवटा डबलीहरू बनेका छन् र त्यसमाथि स्तुपको डोम बनाइएको छ । यसमा २,६७२वटा कर्मविभङ्ग, ललितविस्तर, जातक, अवदान तथा गण्डव्यूहसम्बन्धी भित्तेमूर्तिहरू, ५०४ वटा बुद्धका मूर्तिहरू तथा ७२ वटा भित्र बुद्धमूर्तिभएका जालीदार चैत्यहरू जडित छन् ।

इन्डोनेशियामा त्यस्तै किसिमबाट अन्य बौद्ध भिक्षुहरू धर्मपाल, नालन्दाका प्राध्यापक र दक्षिण भारतीय बौद्ध वज्रबोधि आदिले पनि इन्डोनेशियाको श्रीविजयमा अध्ययन भ्रमण गरेका थिए भन्ने आलेख पाइन्छ । भारतीय बौद्ध भिक्षु अतिशा दीपकर सुमात्रा आएर १२ वर्ष बसेर गएको भन्ने तिब्बती श्रोतहरूले भन्दछन् ।

यस प्रकार हेर्दा ७ औं शताब्दी देखि १२ औं शताब्दीसम्म **श्रीविजय** इन्डोनेशियाकै इतिहासमा अहिलेसम्म बनेको सबैभन्दा ठुलो बौद्ध साम्राज्य थियो भन्न सकिन्छ । श्रीविजय तथा यहाँका राजाहरूले इन्डोनेशियामा बुद्धधर्मको संरक्षण तथा प्रचार प्रसारमा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको पाइन्छ । यहाँका शासकहरूले आफ्नो राज्यविस्तारसँगै आफुले जितेर लिएको जाभा, मलाया आदि ठाउँमा पनि विस्तारै बुद्धधर्मको प्रचार गरेका थिए ।

१३ औं शताब्दीमा पूर्वी जाभाको सिङ्घासरीका राजा **केर्तानगर**ले तान्त्रिक बुद्धधर्मलाई संरक्षण प्रदान गरिराखेको

थियो । त्यसकारण यसबेला यहाँ प्रज्ञापारमिताका थुप्रै मूर्तिहरू बने । सिङ्घासरीमा पाइएको १३ औं शताब्दीको एक सुन्दर प्रज्ञापारमिताको मूर्तिले त्यसबेलाको बुद्धधर्मको परिदृष्य देखाउँछ । यस मूर्तिमा त्यसबेलाको ऐतिहासिक, धार्मिक महत्वका साथै यो कलाको दृष्टिकोणले पनि महत्वपूर्ण मानिन्छ । हाल यो मूर्ति इन्डोनेशिया राष्ट्रिय संग्रहालय जाकार्तामा राखिएको छ ।

इस्वीको १३ औं देखि १५ औं शताब्दीसम्म **मजपहित** साम्राज्यमा बुद्धधर्म र हिन्दुधर्म सहअस्तित्वको आधारमा सँगसँगै विकास भइरहेको पाइन्छ । मजपहित राज्यको पतनसँगै इन्डोनेशियामा मुस्लिमहरूको प्रभाव बढ्दैगयो । अथवा मजपहित राज्यको पतन र मुस्लिमहरूको उदयले गर्दा बौद्धहरू र हिन्दुहरूले आफ्नो अस्तित्वको लागि समागमको बाटो रोजेको हुनसक्छ ।

इन्डोनेशियामा इस्लाम धर्मको प्रवेश

इन्डोनेशियाको हजारौं वर्ष पुरानो इतिहास भएको बुद्धधर्म धेरै समयसम्म प्रभावशाली रहेन । १२ औं वा १३ औं शताब्दीतिर मध्यपूर्वतिरबाट ब्यापारकै सिलसिलामा अरबका मुस्लिमहरूको इन्डोनेशियामा पभाव बढ्यो ।

यहाँ हिन्दुको प्रभाव बढ्दैजाँदा बुद्धधर्म कमजोर हुन थालेको थियो भने इस्लामको प्रवेशले ठिक त्यस्तै किसिमबाट हिन्दु पनि कमजोर हुँदै गइरहेको अवस्था थियो । यद्यपि भारतमा जस्तो यहाँ मुस्लिमहरूको हिन्दुहरूमाथि अत्याचार गरेको उदाहरण सामान्यतयाः पाउन मुश्किल छ । बरु मुस्लिमहरूले यहाँका शासकहरूलाई प्रभावमा पारेर उनीहरूलाई मुस्लिममा धर्म परिवर्तन गराई उनै शासकहरूलाई इस्लामको संरक्षकको रूपमा लिएर समाजमा प्रभाव बढाउँदै गइरहेको पाइन्छ ।

इस्वीको १२९२ मा **मजपहित** राज्यमा वीआया नामक राजकुमारले शासन गरे । १३३१ सम्ममा यो राज्य विस्तार भएर भियतनाम, क्याम्बोडिया तथा फिलिपिन्सिका क्षेत्रहरूसम्म पुग्यो । १३४५ मा समुदेरा पासाइ भन्ने ठाउँमा पहिलो मुस्लिम राज्य स्थापना भयो । र १५०५ मा जाभामा दिमक नामक मुस्लिम राज्य बन्यो ।

१५ औं शताब्दीमा त्यहाँ रहेको बौद्ध र हिन्दु सभ्यता बिलायो भने १६ औं शताब्दीको अन्ततिर इस्लामले जाभा र सुमात्रा द्विपमा त्यहाँको प्रमुख धर्मको रूपमा आधिपत्य जमायो । यस पछिको करिब ४५० वर्ष त्यहाँको समाजमा बुद्धधर्मले कुनै

ठाउँ पाएन । जसको कारणले त्यहाँका बौद्ध मन्दिर, स्तुप आदि बन्जर बने र माटोमा पुरिए । यस बीचमा इन्डोनेशियामा बुद्धधर्ममो अभ्यास गर्ने कोही थिए भने चीनियाँ आप्रवासीहरू मात्र थिए । कोही भने त्रिधर्म भनेर बुद्धधर्म, कन्फुशियन धर्म र ताओ धर्मलाई मिसाएर मान्थे ।

उपनिवेशकालमा इन्डोनेशिया

मुस्लिमहरूको राज्य पनि धेरै लामोसमयसम्म टिक्न पाएन । यहाँको कमजोर राज्य व्यवस्थाका कारण इन्डोनेशिया युरोपका साम्राज्यवादीहरूको आँखामा पर्‍यो र विभिन्न देशले पालैपालो यसलाई आफ्नो उपनिवेश बनाएर शोषण गर्न आए ।

संक्षिप्तमा भन्नुपर्दा यसपछिको युग भनेको अशान्ति र शोषणको युग बन्यो । सन् १५०९ मा पोर्चुगिजहरू इन्डोनेशिया आए र १६०० सम्म शासन गरे । १६०२ मा डचहरू आए । १८ औं शताब्दीसम्ममा डचहरूले यस द्विप समूहमा अधिकांश ठाउँमा आफ्नो अधिकार जमाए र १९४५ सम्म शासन गरे । उनीहरूको व्यापार भारत श्रीलंका, टाइवान र जापानसम्म पुग्यो । यसैबिच १८११ देखि १८१६ सम्म छोटोसमयका लागि ब्रिटिशहरूले पनि इन्डोनेशियालाई कब्जामा राखे । उनीहरूले एकपछि अर्को गरेर त्यहाँको मसला इत्यादि प्राकृतिक श्रोतको दोहन मात्र गरे ।

उपनिवेशका सोभ्यासिधा जनतामाथि धेरै थोरै अन्याय र अत्याचार गर्ने त स्वाभाविक नै थियो । सन् १९३० को जनगणनामा धर्मको महलमा इस्लाम र क्रिश्चियन धर्म राखिएको थियो तर बुद्धधर्म उल्लेख नै थिएन । यसले त्यसबेला त्यहाँको समाजमा बौद्धहरू देखिँदैनथे अथवा उपनिवेश सरकारले बौद्धहरूलाई अस्वीकार गरेको देखिन्छ । दोश्रो विश्वयुद्धको समयमा जापानले सन् १९४२ देखि १९४५ सम्म इन्डोनेशियामा आधिपत्य जमाए ।

बुद्धधर्मको पुनर्जीवन

उपनिवेशकालमा इन्डोनेशियामा शासन गर्न आएका साम्राज्यवादीहरूले त्यहाँको श्रोतको दोहन गरे, समाजमा केही नकारात्मक प्रभाव पारे । तर यसका साथै उनीहरूले नै जमिनमुनि दबिसकेको बौद्ध सम्पदाको उत्खनन्, संरक्षण तथा जीर्णोद्धार गरे । यसका साथै यहाँको बुद्धधर्म र बौद्ध दर्शनलाई नयाँ ढंगबाट अध्ययन गर्न र बुद्धलाई युरोपमा चिनाउन उनीहरूले गरेको योगदानको पुनः मुल्यांकन गरिनु पर्दछ । उनीहरूले २० औं शताब्दीमा आएर बुद्धधर्मलाई लुप्त भैसकेको

इतिहासको धर्मको रूपमा मात्र नलिई यसलाई वर्तमान विश्वमा सबैलाई चाहिने जीवन दर्शन पनि हो भनेर पनि विश्वमा देखाए । अझ कतिले त इन्डोनेशियाली बौद्धहरूलाई संगठित बनाउन नेतृत्वदायी भूमिका पनि खेले ।

हुन त १९ औं शताब्दीको आरम्भमै पनि इन्डोनेशियामा बुद्धधर्मलाई पुनर्जीवन दिने प्रयास नभएको होइन । तर बहुधार्मिक देशमा सबै धर्मको सहअस्तित्वको काम गर्दागर्दै बौद्धहरूले आफ्नो धर्मको विकास गर्न वातावरण पाएन । थियोसोफिकल सोसाइटीको स्थापना गर्ने अभियान त्यहाँ उपनिवेश कालमै शुरू भइसकेको थियो ।

सन् १९२९ मा जाभा बौद्ध संगठन (Java Buddhist Association- JBA) को स्थापना भयो । डच मुलका बौद्ध अभियन्ता भान डाइन्स्ट यसका अध्यक्ष बने । त्यस्तै १९३४ मा बाताभिया बौद्ध संगठन (Batavia Buddhist Association- BBA) को स्थापना भयो । यी दुई संस्थामा मतभिन्नता थियो किनभने जेभिए थेरवादीहरूको प्रभावमा थियो भने बिबिए चीनियाँ वा महायानीहरूको प्रभावमा थियो ।

सन् १९३४ लाई इन्डोनेशियाको बुद्धधर्मको पुनर्जीवनको वर्ष मान्नुपर्छ । यसवर्ष श्रीलंकामा नारद महास्थविरले इन्डोनेशियाको भ्रमण गर्नुभयो (उहाँ नारद भन्तेले निर्वासनमा रहेको नेपाली भिक्षुहरूलाई मातृभूमि फर्काउन गर्नुभएको योगदान यहाँ स्मरणीय हुन्छ) । दक्षिणपूर्वी एशियाली देशहरूमा बुद्धधर्मको प्रभाव कम हुँदैगएको अवस्थामा उहाँको ऐतिहासिक भ्रमणले धेरै ठाउँमा बुद्धधर्मले पुनर्जीवन पाएको थियो । यसै प्रसंगमा उहाँ इन्डोनेशिया पुग्नुहुँदा त्यहाँका केही थोरै बौद्धहरूले उहाँबाट ठुलो प्रोत्साहन पाए र आफ्नो जन्मभूमिमा पुनः बुद्धधर्मको प्रचार प्रसार गर्ने अटोट पनि लिए । तीमध्ये केहीले पवित्र बोरोबुदुर परिसरमा बोधिवृक्ष रोपे र केहीले प्रव्रज्या समेत ग्रहण गरे ।

स्वतन्त्रता पछिको इन्डोनेशियामा बुद्धधर्म

सन् १९४५ मा इन्डोनेशियाले स्वतन्त्रता प्राप्त गर्‍यो । स्वतन्त्रता प्राप्तिपछि इन्डोनेशियाका बौद्धहरूले आफूलाई बढी स्वतन्त्र र सुरक्षित महशुस गरे । उनीहरूले पहिले बनाइएका बौद्ध संस्थाहरूको पुनर्गठन गर्न थाले । गबुङ्गान साम काव इन्डोनेशियाको (Gabungan Sam Kauw Indonesia- GSKI) को स्थापना सन् १९५१ मा भयो । पेरसउदरन उपासक उपासिका इन्डोनेशिया (Persaudaraan Upasaka Upasika Indonesia - PUUI) को स्थापना १९५३ मा भयो । यसले यसैसाल जाकार्तामा बैशाख पूर्णिमाको आयोजना गर्‍यो ।

इन्डोनेशियाको बुद्धधर्मको पुनर्जीवनको हिसाबले सन् १९५५ अर्को महत्त्वपूर्ण वर्ष हो । यस वर्ष आसिन जिनरक्खित नामक भिक्षुले बुद्धधर्मको प्रचारको उद्देश्य राखेर देशभ्रमण गरे । यसै बेलादेखि यहाँ थेरवाद बुद्धधर्मले पनि पुनर्जीवन पायो । पहिले यहाँ महायान बुद्धधर्म बढी प्रख्यात थियो । १९५० पछिको समयमा त्यहाँ थुप्रै बौद्ध संस्थाहरू पनि स्थापना हुनथाले । बुद्धधर्मको पुनर्जीवनको केही किरण मात्र के देखिएको थियो, फेरि राजनतिक अस्थिरताले इन्डोनेशियालाई गाँज्यो । स्वतन्त्रतापछि सन् १९४५ मा सुकार्णो राष्ट्रपति बने । उनले अधिनायकवादी चरित्र देखाए । त्यसबेला यहाँको अर्थतन्त्र धराशायी भयो र गरिबीले देशलाई खतम बनायो । यसैबिच सन् १९६५-६६ मा सुहार्तोको अधिनमा रहेको इन्डोनेशियन आर्मीले कम्युनिष्टहरूलाई दमन गर्ने क्रममा ५ लाखदेखि १० लाखसम्म मानिसको नरसंहार मच्चायो । कम्युनिष्ट पार्टी अफ इन्डोनेशिया (पिकेआइ) का १० लाख कार्यकर्ता पक्राउमा परे ।

सन् १९६० मा सुकार्णो सत्ताबाट हटेपछिको अवस्थामा राज्यले एक ईश्वर मान्ने नीति बनायो । यसको फलस्वरूप इन्डोनेशियन बौद्ध संघले बौद्धहरूको देवताको रूपमा साङ्घ्युड आदि बुद्धलाई अधि सान्यो । यसले एक हदसम्म बौद्धहरूलाई एकीकरण गर्न भने सफल भयो । सोहार्तोको नयाँ युगमा बुद्धधर्मलाई यहाँको पुरानो धर्मको रूपमा स्वीकार गरियो ।

वर्तमान समयमा बुद्धधर्म

वर्तमान समयमा जति पनि बौद्धहरू इन्डोनेशियामा भेटिन्छन्, उनीहरू मध्ये अधिकांश माहायानी छन्, बाँकी केही थेरवादी र अलिकति निचिरेन बुद्धधर्म मान्नेहरू छन् । अल्पमतमा रहेर पनि त्यहाँ साना साना बौद्ध समाजहरू छन् ।

सभ्यताको विकाससँगै शुरु भएको इन्डोनेशियाको बुद्धधर्म अहिले विस्तारै संरक्षित अवस्थामा आइपुगेको छ । यहाँका बौद्ध संघसंस्थाहरूको सक्रियतामा लोप भइसकेका बौद्ध सम्पदाको खोजी र संरक्षण जारी छ । पढ्न छोडिएका बौद्ध ग्रन्थहरू खोजेर चीनियाँ एवं संस्कृत भाषाबाट स्थानीय भाषामा पनि अनुवाद कार्य भइरहेका छन् । यहाँ मन्त्रयान, वज्रयान तथा बौद्ध तन्त्र इत्यादिको जुन संस्कृत भाषाका ग्रन्थहरूबाट निर्देशित छन्, त्यसलाई यहाँका बौद्धहरूले धेरै सम्मान गर्दछन् ।

थुप्रै राजनीतिक अशान्तिका बीच पनि केही प्राचीन बौद्ध विहारहरू इन्डोनेशियामा आज पनि संरक्षित छन् । त्यहाँका

महत्त्वपूर्ण बौद्ध विहारहरू यस प्रकार छन् – बोरोबुदुर चैत्य (मध्य जाभा), कालासान मन्दिर (योगयाकार्ता), मेन्दुत मन्दिर (मागेलाङ्ग), पावोन मन्दिर (मागेलाङ्ग), ब्रहु मन्दिर (माजोकेर्तो, पूर्वी जाभा), बान्युनिबो मन्दिर (योगयाकार्ता), मुआरा ताकुस मन्दिर (काम्पार, रिआउ द्विप), बहाल मन्दिर (पादाङ्ग लावास, उत्तरी सुमातेरा), जाबुङ मन्दिर (प्रोबोलिङ्गो, पूर्वी जाभा), फ्लोसान मन्दिर क्षेत्र (योगयाकार्ता) इत्यादि ।

भन्नलाई त सबै धर्मलाई स्वतन्त्र भनिन्छ तर पनि कतै कतै यस्ता घटना भइदिन्छ कि त्यहाँको सरकार बौद्धहरू प्रति असहिष्णु भएको खुल्छ । जस्तै अप्रिल २०११ मा धार्मिक मामिला मन्त्रालयले उत्तरी सुमात्रामा एउटा मन्दिरको छतमा रहेको बुद्धमूर्तिलाई हटाउन लगाएको थियो ।

यस अवस्थामा बुद्धधर्मको क्रमिक विकास हुँदै गयो र बौद्ध समाज पनि सचेत एवं सुदृढ पनि हुँदै गयो । थेरवादीहरू पनि उदार हुँदै जानुपर्ने अवस्था थियो । यस अवस्थामा सन् २०१५ मा पश्चिम जाभाको लेम्बाङमा हजारौं वर्षपछि भिक्षुणीको उपसम्पदा कार्यक्रम भयो । यस कार्यक्रममा इन्डोनेशियाका वजिरादेवी साधिका, श्रीलंकाकी मेधा, जापानकी अनुला, भियतनामकी शान्तसुख शान्तमन एवं अष्ट्रेलियाकी जेनी भिक्षुणी सहभागी थिए ।

विगतका थुप्रै उतार चढापछि अहिले इन्डोनेशियाको बुद्धधर्मले केही गति लिएको छ । बौद्धहरूमा आफू बौद्ध हुँ भन्ने धारणा र धर्मप्रति अटल श्रद्धा बढेको छ । त्यसकारण पनि मुस्लिमहरूको बाहुल्य भएको देशमा उनीहरू आफ्नो धर्मलाई सुरक्षित राख्न र धर्मको पहिचानलाई सबैको अगाडि देखाउन सफल छन् । अहिले त्यहाँका भएका धेरै जसो बौद्ध मन्दिरहरू पर्यटकका गन्तव्य मात्र हुन् भने केही बौद्ध मन्दिर विहारहरूमा नियमित बौद्ध धार्मिक क्रियाकलाप हुन्छ, बुद्ध पूजामा बौद्ध उपासक उपासिकाहरू श्रद्धापूर्वक उपस्थित हुन्छन् र पञ्चशीलमा आधारित जीवनयापन गर्दछन् । विभिन्न मन्दिरहरूका बालबालिकाका लागि आइतबारे परियत्ति कक्षाहरू संचालन हुन्छन् । विद्यालयहरूको पाठ्यक्रममा बुद्धशिक्षालाई प्रवेश गराउने प्रयासहरू भइरहेका छन् । धेरैजसो बौद्ध विहारहरूमा बैशाख पूर्णिमाका दिन वृहत बुद्धपूजा हुन्छ, थेरवादीहरूमा कथिनदानको अभ्यास पनि हुने गर्दछ ।

अहिले राज्यबाट प्रायोजित औपचारिक धार्मिक समारोहमा मुस्लिम गुरुको पछाडि बौद्ध समाजलाई प्रतिनिधित्व गर्दै

बौद्धसंघको तर्फबाट उपस्थित हुने गर्दछन् । यहाँ बौद्ध भन्ने वित्तिकै चीनियाँ वा महायानी बुद्धधर्मलाई बुझाइन्छ तर पनि थेरवादी बौद्धहरूको तर्फबाट पनि सरकारी कार्यक्रमहरूमा उपस्थिति जनाउने अवसर पाइन्छ । बुद्धजयन्ती जस्ता महान् अवसरहरूमा सबै बौद्धहरू मिलेर बोरोबुदुर इत्यादि बौद्ध मन्दिरहरूमा विशाल धार्मिक कार्यक्रममा आयोजना गरिन्छ । यस अर्थमा धार्मिक अल्पमतमा रहेर पनि इन्डोनेशियाका बौद्धहरू आफ्नो धर्म अवलम्बन गर्न स्वतन्त्र र संरक्षित छन् ।

इन्डोनेशियाको बुद्धधर्मको इतिहासबाट नेपाली बौद्धहरूले सिक्नुपर्ने पाठ

धर्म सँधै एकनास रहँदैन राजनीतिक व्यवस्थासँगै धर्मको उतार चढाव स्वभाविक हो । किनभने राजनीतिक व्यवस्थाले नै कुन धर्मलाई संरक्षण दिने वा नदिने भन्ने निकर्यौल गर्दछ । यदी बौद्धहरूमा आफ्नो धर्मप्रति सजगता भएन भने वा धार्मिक पहिचानलाई संरक्षण दिने प्रतिवद्धता भएन भने जतिसुकै ठुलो बौद्ध समाज पनि धराशायी हुन बेर लाग्दैन । एउटा धार्मिक समुदायले अर्को धार्मिक समुदायलाई अतिक्रमण गर्ने स्वाभाविक हो । त्यसमा पनि अर्काको धर्मलाई भयावह भन्नेहरूसँग आफ्नो धर्मको अस्तित्व जोगाउन सकिएन भने नेपालले पनि आफ्नो समाजबाट आफ्नो धर्म मान्नेहरू कम हुँदैगएको आफै अनुभव गर्नुपर्ने दिन आउन सक्छ ।

पाप कर्म (अकुशल कर्म) कहिल्यै नगर्नु
पुण्य (कुशल कर्म) गर्दै जानु ।
आफ्नो चित्तलाई (मन) शुद्ध गर्नु
यही नै बुद्धको उपदेश हो

बिश्व मोटर ट्रेडर्स

ख-२, ४०८, पुतलिसडक, काठमाडौं, नेपाल ।
फोन नं.: ४२३८१४७, ४०३००४४, ०१२२९२२३०
E-mail: vishwamotor@gmail.com

टोयोटा, मित्सुबिसि, निशान, इसुजु, सुजुकि
इत्यादि गाडिका पार्टसहरूको साथै व्याट्रि र इन्भर्टरको
लागि सम्पर्क गर्नुहोस् ।

**बुद्धको जन्मभूमि राष्ट्र नेपालमा सुख-शान्ति फैलिरहोस् ।
सम्पूर्ण नेपालीहरूमा धार्मिक चेतना विकास होस् ।**

बलम्बु च्याउ सहकारी संस्था लि.

बलम्बु-६, काठमाडौं, फोन नं. ४३१४८४४

इमेल : bmc_cooperative@yahoo.com

Mindfulness for Peace and Harmony in Life

✍ Dev Kaji Shakya

We use 'Sati', the Pali word and 'Smriti', the Sanskrit word for mindfulness, the word which we normally use in day to day life. For spiritual or righteous or Dharma way of life, it is necessary that we cultivate, protect and maintain wholesome and skillful pure state of mind. The only tool and method to bring peace and harmony in life is through Mindfulness. Mindfulness is the word that refers to the state of mind being aware of what is going inside mind and body moment to moment, the true nature of mind and body. It is the direct intimate observation of the interaction and working of mind and body. In fact, meditation is the cultivation of mindfulness, which is the state of mental readiness when nervous system has freshness and resilience which helps develop insight. Insight meditation, Vipassana is the practice of mindfulness every second and moment. Mindfulness just simply sees, understands and accepts whatever comes in mind and it directs the power of concentration. The practice of Vipassana Bhavana involves cultivating intense and uninterrupted mindfulness of any physical and mental process occurring at every moment without giving any space to any thoughts that rises to disturb the balance state of mind.

We should understand that mindfulness is just the bare attention inside ourselves on the presently occurring phenomena and not at all to the external things, and without any kind of interpretation and thinking to what comes in mind. Inside ourselves refers to our body (kaya), feelings (Vedana), mind (citta) and mental objects (Dharma). The Pali term Satipatthana (Sati + upatthana) means placing the attention within, the Introspection, clear comprehension (sampajanna), mindfulness of every activity we perform in our daily life situations in the broadest sense. The Buddha's teaching of Contemplation (Satipatthana) is the detailed explanation of the introspective procedure which describes about Four Foundations of Mindfulness, the unique subjects of Buddhism that

- Mindfulness ! just mind your mind, everything will be alright. What does this sentence signify? We should mind and take it into deep consideration, the nature and characteristics of whatever comes in mind – good or bad, pleasant or unpleasant, right or wrong. For this, it is urgently required our mind should be inclined towards the development of mindfulness and for this we should be able to be trained ourselves to have practice of Sati or Smriti while we think, do and work, at every moment of life.

focus on direct and sure way to purification of mind which surely help develop Prajna. The purpose of introspective procedure is to become consciously aware of the unconscious process that is going on within. With Introspection we become aware of unconscious, autonomic and affective process called emotions and then it helps us control them.

To guard ourselves from ills or to destroy them we should endeavor hard to cultivate and develop four foundations of mindfulness: Contemplation of the Body (Kayanupassana), Contemplation of feelings (Vedanupassana), Contemplation of mind – states (Cittanupassana), and contemplation of mental objects (Dhammanupassana). The Buddha said, **“This is the only way, Bhikkhus, for the purification of beings, for the overcoming of sorrow and lamentation, for the disappearance of pain and grief, for reaching the noble path, for the realization of Nibbana, namely, the four foundations of Mindfulness,** “Dhammapada says, “Es'eva Maggo, natth'anno” (this is the only way and there is no other way). Sati means not flowing on the surface. It must go deep into object and it must spread all over the object.

Contemplation of body covers wide ranges from contemplation on breathing in and out, the body parts enveloped by impurities, from soles of the feet up to the crown, top of head, on dead bodies, swollen, blue and black and festering of the body and last, but not the list the contemplation on the body posture and movements. Contemplation of pleasant, unpleasant and neutral feeling points out the state of mind and their impacts on daily life situations. Contemplation of mind

states refer to moods – anger, greed, ill- will, restlessness etc. Contemplation of mental objects concerns with the object of experiences – related to six-fold sense- sphere. All these contemplations are internally or externally related. With the practice of these contemplations, one will realize origination and dissolution of the factors of related areas, their nature and characteristics. It is due to contemplation, mindfulness is established which helps people observe and examine the realities and their true nature, seeing all the things as really transient, fleeting away every moment and the non- existence of ‘I’, my’, ‘me’, ‘yours’ etc.

One thing we should take in mind that mindfulness is a process that takes time, depending on an individual’s ability, energy, determination, devotion, dedication and diligence. We should do the best to our capacity that we should not flow with what comes in the mind. Mind is always full of thoughts chained in line one another and they are always chased by feelings, emotions and reactions contributing to loss of the state of equilibrium. We should not be overshadowed and dominated by these undesired and unrestrained stream of what comes in mind. Better we do the best as far as possible to develop the presence of mind in the present, not in the past and not in the future. We may be lost in the past and our mind might wander, thinking about what we did and swell with pride or what we could not do with repentance. What’s the use? What benefit will we get roaming in the past? It is useless and good for nothing. In the same way thinking about future, imagination, day-dreaming and making castle in the air is just the waste of time. They bring forth nothing and do not help in any way in the spiritual progress.

Let us practice, ‘ just let go’. If anything comes in mind, just let it not be given chances to grow and develop with emotional reactions which lack wisdom. We are always susceptible to be the victim of chain of thoughts until we break it with mindfulness. We are used to talk about the importance and usefulness of meditation. What do we meditate on and for what? We should learn the actual meaning of meditation, the exercises of mindfulness in real sense. We should be fully aware of its impact on day to day life and how it is deeply related to spiritual development. It helps much in bringing peace and happiness in our life by making meditation, i.e., the exercise of mindfulness, an integral part of our life.

We need to have regular practice with great patience not let negative thoughts arise in our mind, all these for peace and harmony. The eightfold path or the middle path as recommended by the Buddha, should be well followed for the continued growth and development of positive and wholesome state of mind. Right effort, Right mindfulness and Right concentration equally contribute to the desired result of Sheela, Samadhi and Prajna, the strong pillars of the Dharma way of life, which the Buddha emphasized in his teachings. Sati or right mindfulness is the seventh factor of noble Eightfold path, one of the seven factors of Enlightenment and one of the five Spiritual powers.

When we are not mindful, all kinds of defilements raise their heads and they are so strong we are caught up in them. Kama Ogha, Bhava Ogha, Ditthi Ogha and Avijja Ogha are floods of defilements which may attack us violently. By being fully conscious and applying mindfulness in our daily life situations, we will be able to be careful and not to be victim of those filthy and polluted circumstances. Mindfulness within and without helps us not clinging to anything and then remain detached, which helps boost peace and happiness. One who is mindful is in full control of mind and he is in the condition to handle different situations skillfully. When one is able to maintain the continuity of mindfulness, concentration will be strong and at that time mind will be in the state of balance which again further contributes the natural and gradual growth and development of mindfulness.

As our only aim being to put an end to sufferings, we should have right efforts of mindfulness to abandon any type of negative and unwholesome thoughts and deeds, which eventually give bad consequences. Because of impurities latent in mind, we tend to perform the deeds which are not worthy to do as human beings. First and foremost, what we should do is to purify the mind and acquire prajna wisdom, which cannot be so easily achieved. For this, let us keep ourselves alive and afloat by creating supportive conditions of peace which are more conducive to be mindful. For this, mindfulness has to be sharpened with continued exercise. Let us develop the habit of surveying our body to and from top of head to tiptoes concentrating in mindfully, at different focal points of the body parts. Such an exercise helps develop mindfulness, which we customarily call meditation. This is the fact one should

accept that without mindfulness one will surely fall into scattering mind, heedlessness and carelessness which will hurt and bring sorrow in life.

Mindfulness as a conscious effort is the integral and inseparable part of meditation, Vipassana, the development of insight into the arising and vanishing moments of mind and matter (Nama and Rupa). What I want to emphasize is that we try to develop mindfulness with the tool of meditation and concentration. Really to speak, mindfulness and concentration go together side by side, that what we seek is through the practice of regular meditation, in common language. Mind is crucial in its role when we think, speak and do anything. Dhammapada says, Mind is the fore runner of every action we do with speech, thoughts and deeds. What could be divine, pure, peaceful and blissful state of mind all depend on mind well composed, free from emotional and mental agitation and for this, mindfulness is vital to pave the way to virtue and righteousness, the DHARMA in true sense.

When we are mindless, i.e. when we are out of mind and do not give proper attention to what come inside us in the core of heart and do not care about what we are thinking and doing, then we lose senses leading to wrong path that makes our life worthless in spiritual sense. We should make strenuous effort for mindfulness that works effectively and impressively with desirable result, for our uplift and enhancement of integrity and spiritual state of mind. Every moment, mindfulness is vital without which we cannot move even a step. At the time when we lose mindfulness, then we are sure to meet misfortune and face consequences, which may haunt us the whole life depending upon type, nature, quality and intensity.

Shakyamuni, the Buddha, the most Compassionate One, always used his meritorious skillful means to emancipate people from sufferings, to bring them into mindfulness to the present state of mind, the illustrious examples being the total transformation of lives of Angulimal, the notorious serial killer, Patachara and Kisha Gautami who had hopeless living because of loss of mind. Mindfulness, as an effective means turn human beings to good. Mindfulness developed to the fullest level helps transformation of people from bad to good as we learn from the above examples. The Buddha and his followers in great numbers eradicated every dust of impurities to

reach to Arhantahood through insight meditation, the thorough mindfulness in action.

To stress the importance of mindfulness, it will not be out of context here to mention about an event that happened in the Buddha's time. The story goes like this that the monks visited the Buddha to complain that a certain Bhikshu was to disrobe himself to return to household life. The Buddha called him to his presence and asked the cause. The monk without hesitation, directly expressed that he felt great difficulty in obeying the charter of discipline of Bhikshu Sangha. At this, The Buddha with loving – kindness, showered compassion on him, saying that he should not follow rules and regulations strictly and advised him just to be mindful while performing any deeds. The Buddha told him just be heedful and careful whether he was being right or wrong while performing any task. The monk was happy that he just needed to be mindful perfectly in doing things and promised not to give up the holy ascetic life.

Mindfulness ! just mind your mind, everything will be alright. What does this sentence signify? We should mind and take it into deep consideration, the nature and characteristics of whatever comes in mind – good or bad, pleasant or unpleasant, right or wrong. For this, it is urgently required our mind should be inclined towards the development of mindfulness and for this we should be able to be trained ourselves to have practice of Sati or Smriti while we think, do and work, at every moment of life. Mindfulness is the slow and steady process that it grows stronger depending on the continuity of practice, patience and perseverance. Just that a person should learn to relax and let everything happen in its own way without any kind of reaction to whatever type it may befit needs only that he or she watch softly to maintain and keep pure awareness or consciousness of things as they really are, so that mindfulness becomes stable. We require to be conscious, watchful, well aware and alert, this is what we mean by the above written statement concerning mind. Purity and comfort of mind, clarity, peace, harmony, joy and happiness can only be experienced when mindfulness is present. Practice of mindfulness cleanses mind and it deepens concentration helping enormously to the growth of wisdom (Prajna). 🧘

Why Democracy Needs Dharma

✍ David Kaczynski

Engaging in political action today requires attention to suffering, but too often the attention of politicians is absorbed in their own power. Instead of mindfulness, politicians and their professional handlers use extreme care to avoid a campaign-destroying gaffe. There is a prevailing shamelessness as candidates for high office accept campaign contributions from powerful interests and seek to advance themselves by destroying their opponents' reputations and careers. Voters' perceptions are subject to constant manipulation by campaign advertising and the news media. The political game is fueled with money, and its players know that a vote cast in ignorance, fear or narrow self-interest counts just as much as a vote cast thoughtfully for others' benefit. In this zero-sum game of money, influence and image, winning is left to the winners.

Is a "progressive" politics even possible in samsara?

Buddhist practice is a unique mixture of patience, pragmatism, idealism and openness. The life of a Buddhist includes practice and is itself practice as we aspire to reach enlightenment. Dedicating our practice for the benefit of all sentient beings acknowledges a profound connectedness—the karmic connectedness of beings through interdependent arising and the ultimate connectedness of beings through our shared buddhanature. In Buddhist study and practice we discover the limitations of concepts—not only our concepts about people and circumstances, but our concepts regarding how they ought or ought not to be.

Can there be a truly democratic politics without dharma in the broad sense?

Through practice, we place ourselves in open connectedness with others while avoiding the impatient overreaching of concepts toward some imagined outcome. When we work to benefit others, skillful means emerge from the insights of Buddhist practice and from a deep regard for others' buddhanature. This is the kind of "liberation" Buddhists know about.

The ideal of democracy in the West, with its emphasis on process, inclusiveness and human dignity, is imbued with many of the qualities and insights of the dharma.

- Buddha has emphasized every individual to be a good human being. This is very important to bring peace and happiness in every individual and in this world. He never claimed himself as all mighty God to take responsibility of all the human beings in this world. So his teachings later took the form of Buddhism, one among world's major religions.

As Buddhists, we also understand that there is no truth or wisdom without compassion. Engaged Buddhism represents an antidote to the politics of fear, hate, violence and separation. We realize that on the path to enlightenment, no one is left behind. Practice and study help us avoid the traps of polarized thinking. We resist war, yet we honor the soldier's pain and sacrifice. We oppose the death penalty, yet we open our hearts to murder victims' family members. We know that truth and transformation can be realized through listening and paying attention, as well as through speaking and taking action. We are the ones who don't turn our heads away, who abide without discouragement, and who avoid becoming a mirror image of the enemy, because in the end we have no enemies.

Can there be a truly democratic politics without dharma in the broad sense? Is there anything more needed in public life than the dharma?

(David Kaczynski is executive director of New Yorkers Against the Death Penalty. He and his wife Linda Patrik received national attention in 1996 when it was revealed that David's brother, Theodore, known as the Unabomber, had been turned in by his own family.)

बौद्ध वृद्धाश्रम, बनेपालाई सहयोग

दिवंगत भिक्षु सुमंगल महास्थविरबाट स्थापित तथा हाल बुद्धविहार भृकुटीमण्डपबाट संरक्षित बनेपाको बौद्ध वृद्धाश्रमलाई भौतिक पूर्वाधार, आश्रम संचालनार्थ कुनैपनि रुपमा श्रद्धालु दाताहरूबाट सहयोग गर्न सक्नुहुन्छ, यहाँहरूको आर्थिक सहयोगले मात्र आश्रमलाई निरन्तरता दिन सकिने भएकाले वृद्धाश्रम सहयोगको अपेक्षा राख्दछ । आश्रमको स्तर उन्नतिका लागि सहयोग गर्ने निम्न दाताहरूलाई वृद्धाश्रमको तर्फबाट हार्दिक साधुवाद व्यक्त गर्दछौं ।

- १) रामबहादुर महर्जन, पाटन ढोकाबाट रु. १२,३४५/- (बाह्रहजार तीनसयपैतालीस) सहयोग प्राप्त ।
- २) पवन थापाको जन्मदिनको उपलक्ष्यमा, बनेपाबाट रु. १०,०००/- (दशहजार) आर्थिक सहयोग प्राप्त ।
- ३) सुजनवीर सिंह व मेरिता कंसाकार, पुतलीसडकबाट रु. ५,०००/- (पाँचहजार) सहयोग प्राप्त ।
- ४) रायन श्रेष्ठको जन्मदिनमा रोशन श्रेष्ठ, बनेपाबाट रु. ५,०००/- (पाँचहजार) सहयोग प्राप्त ।
- ५) आशिष खड्काको जन्मदिनको उपलक्ष्यमा, बनेपाबाट रु. ५,०००/- (पाँचहजार) सहयोग प्राप्त ।
- ६) टेकबहादुर खत्रीको जन्मदिनको उपलक्ष्यमा, बनेपाबाट रु. ५,०००/- (पाँचहजार) सहयोग प्राप्त ।
- ७) बाबुकाजीशाक्य, ताहाचल, काठमाडौँबाट रु. ५,०००/- (पाँचहजार) सहयोग प्राप्त ।
- ८) रत्नदेवी मानन्धर, न्हूसाः, काठमाडौँबाट रु. ३,०००/- (तीनहजार) सहयोग प्राप्त ।
- ९) कृष्णदेवी मानन्धर, ठमेल, काठमाडौँबाट रु. ३,०००/- (तीनहजार) सहयोग प्राप्त ।
- १०) जय मानन्धरबाट रु. २,५००/- (पच्चीससय) सहयोग प्राप्त ।
- ११) लक्ष्मी मानन्धर, कोटेश्वरबाट रु. २,०००/- (दुईहजार) सहयोग प्राप्त ।
- १२) अन्जली मानन्धर, सानेपाबाट रु. २,०००/- (दुईहजार) सहयोग प्राप्त ।
- १३) किरण श्रेष्ठ, बनेपाबाट रु. २,०००/- (दुईहजार) सहयोग प्राप्त ।
- १४) बद्रिमाया तौजलेको स्मृतिमा नरेन्द्रलाल तौजलेबाट रु. २,०००/- (दुईहजार) सहयोग प्राप्त ।
- १५) तारा शाक्य, खाछे, बनेपाबाट रु. १,०००/- (एकहजार) सहयोग प्राप्त ।
- १६) कल्पना मानन्धर, भिमसेनस्थान, काठमाडौँबाट रु. ५००/- (पाँचसय) सहयोग प्राप्त ।

जिन्सी सहयोग

१. आजाद मा .बि २०३२ सालको समूहबाट १० थान मेट्रेस तथा भोजन प्रदान ।
२. सुरेश भैल श्रेष्ठ, बनेपाबाट १ थान स्मार्ट टिभि प्राप्त ।
३. बाबुकाजी शाक्यको जन्मदिनमा चामल १ बोरा, दाल ५किलो र भोजन तथा टोपी वितरण ।
४. सबिन श्रेष्ठको जन्मदिनमा चामल १ बोरा (२० किलो) र खाजा तथा फलफूल वितरण ।
५. दि. गोपालभक्त पोटेको दमहिने तिथिमा चामल १ बोरा (२५किलो) दाल ५ कि, चिनी ३ कि, चियापत्ति प्राप्त ।
६. विशाल नकर्मिको जन्मदिनमा कृष्णलाल नकर्मिको चामल १ बोरा र दाल तथा खास्टो वितरण ।

२०७९ मंसिर २२ यःमरि पुन्हि

मैत्रीपूर्ण शुभेच्छासहित : आश्रमको सहयोगार्थ सबै महानुभावहरूले सम्पर्क गर्न सक्नुहुनेछ -

अध्यक्ष. भिक्षु कोण्डन्य

फोन: ९८५१०४६९८८

सल्लाहकार : दैतजराज कायस्थ, बनेपा

फोन: ९८४३०२०६४६

राजकीय बुद्धविहार : छगू म्हसीका

✍ रबीन्द्रमान ताम्राकार, महाबू, यँ

युनेस्कोया विश्व सम्पदा धलखय् दुथ्यानाच्वंगु बुद्ध जन्मय् जूगु लुम्बिनी लागाय् दुने दुगु यक्व महत्वं जाःगु छगू पुलांगु विहार खः- राजकीय बुद्धविहार । लुम्बिनी गुरुयोजनाय् दुने दुथ्यानाच्वंगु सुइनिगू विहार मध्येय् नीगुंगु विहारत “लुम्बिनी विहार भूमि” या दुने दुगु खने दुसा राजकीय बुद्धविहार व धर्मस्वामी महाराजा विहार धाःसा “गुरुयोजनाया पवित्र क्यव भूमि”या दुने तयातःगु दु । लुम्बिनी

धर्मोदय समितिं थुगु विहारयात न्हापानिसें आःतकं व्यवस्थापन यानावयाच्वंगु दु । ई.सं. १९५२ सालय् नेपाल सराकारं लुम्बिनी धर्मोदय समिति गठन याःगु खःसा धर्मोदय सभाया औपचारिक स्थापना धाःसा ने.सं. १०६५ थिलागा पौषकृष्ण प्रतिपदा (ई.स. १९४४ नोभेम्बर ३०) कुन्हु भारतया आर्यसंधाराम, सारनाथ, वाराणशीइ जूगु खःसां नेपाल सरकार याःगु नियमकथं वि.सं. २०४३।०२।०७ सालं येँया जिल्ला प्रशासनया ज्याकुथिइ संस्था दर्ता याःगु खँ धर्मोदय समितिं न्त्यथना तःगु दु । ई.सं. १९५३ फेब्रुअरी १ तारिखय् उगू इलय्याम्ह भैरहवाया बडाहाकिम श्रीमान् शेरबहादुर मल्लया उपस्थितिइ लुम्बिनी धर्मोदय समितियागु दकलय् न्हापांगु बैठक चंबलय् मायादेवीया देय्गः व अशोक स्तभया बारे खँलाबल्हा जूगु व नापनापं न्हूगु छगू बुद्धविहार दयेकीगु सम्बन्धी नं खँलाबल्हा जूगु धयागु न्त्यथनातःगु दु । उगु हे

- बुद्धजन्मय् जूगु लुम्बिनी लागाय् दुगु तसकं पुलांगु धार्मिक, सांस्कृतिक व पर्यटकीय मिखाकुलिं अतिकं महत्वं जाःगु राजकीय बुद्धविहारया स्थिति बुलुहँ बुलुहँ नाजुक जुयावंगु खनेदु । नापनापं आर्थिक अवस्था नं तच्चकं कमजोर जुयाच्वंगु दु । थुगु विहारयात संरक्षण यायेत बुद्धधर्मप्रति आस्था दुपिं सकलसिनं हे ग्वाहालि बियाः जीवित याना तयेमाःगु खनेदु ।

भवलय् वि.सं. २०११ सालपाखे छगू बुद्धविहार दयेकूगु धयागु न्यने दु । थुगु बुद्धविहारयात लिपा वयाः राजकीय बुद्धविहार धकाः नां छगू खनेदु । उगु इलय्या सरकारयागु हुकुमी प्रमांगीं दयेकूगुलिं थुगु न्हूगु विहारयात राजकीय बुद्धविहार धकाः धाःगु धापू दु । तत्कालीन् श्री ५ या सरकारं मायादेवी देय्गः, सिद्धार्थ पुष्करणी, अशोक स्तम्भ व न्हूगु नीस्वंगु बुद्धविहार (राजकीय बुद्धविहार) धर्मोदय सभाया लुम्बिनी धर्मोदय समितियात जिम्माब्यूगु खः ।

थुगु राजकीय बुद्धविहार दयेकेत स्वर्गीय श्री ५ महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवया यक्व ग्वाहालि दुगु खनेदु । अथे हे वय्कःया व्यक्तिगत अभिरुचिं लुम्बिनी विकास यायेगुली आपालं योगदान दुगु खँ नं थीथीया सफूतिइ न्त्यथनातःगु दु । दसुकथं वय्कःया हुकुमं बुद्धभूमि लुम्बिनी वनेत लँ, तां व च्वनेत थीथीया छँ दयेकेगु तातुनां वि.सं. २०१२ साल भाद्र महिनापाखे नेपाल सरकारया पब्लिक वर्क्स तथा संचार मन्त्रालय् छगूयोजना पेश यात । नापनापं २५०० औबुद्ध-जयन्ती व प्यंगूगु विश्व बुद्धसम्मेलनं (वि.सं. २०१३ कार्तिक ३० गते-मार्ग ५ गते) न्त्यः बांलाक ज्या जुइकेत गुम्हेसिगु छगू दल नं नीस्वंगु । उगु दलं लुम्बिनीया ऐतिहासिक थाय् दयेकेत २५ गू बिगाहाया जमीनया ४ किल्ला छुतय् यानाब्यूगु व नेपाल सरकारया योजना अनुरूप वि.सं. २०१२ साल पुस १ गतेनिसें लुम्बिनी निर्माणयाज्या न्त्यज्याकूगुखँ भिक्षु सुदर्शनया “लुम्बिनीः छगू ऐतिहासिक विवेचना (१), ने.सं. १०९९” या सफूतिइ न्त्यथनातःगु दु ।

राजकीय बुद्धविहार व लुम्बिनीविकास गुरु योजनाया दथइ आपालं स्वापू दुगु खनेदु.वि.सं. २०३१ सालय् नेपाल सरकारं “लुम्बिनी विकास समिति” गठनयाःगु खःसा लिपाथ्व

हे समितियात वि.सं. २०४२ सालय लुम्बिनी विकास कोष धका: नां हिला थुगु कोषं आ:तकं ज्या यानावयाच्वंगु दु । ई.सं. १९६७, अप्रिल १३-१४ तारिखय संयुक्तराष्ट्र संघया मूख्याञ्जे ॐ थान्तं लुम्बिनीं भ्रमण यायेधुंका: वयक:या निर्देशनकथं प्रा. केन्जो तान्नेनं लुम्बिनीयागु विकासया निम्तिं न्हूगु नक्सा दयेका: लुम्बिनी विकास गुरु योजना न्ह्याकूगु ख: । लुम्बिनी गुरु योजना क्व:छिइ धुंका: थुगु विहार व धर्मस्वामी महाराजा विहार गुरु योजना अनुरुप मजू धका: अमित थुनाछवयेमा:गु खँ यक्व व:गु खनेदु । तर न्हापा लुम्बिनी भौतिक पूर्वाधार छ्हे मदुगु इलय थुगु विहारं लुम्बिनी दर्शन यायेत वइपिं आपालं बुद्धधर्मावलम्बीपिन्त उद्धार या:गु खँयात मूल्यांकन याना: आतकं थ्व विहार नाजुक परिस्थितिइ नं जीवित यानात:गु खनेदु ।

राजकीय बुद्धविहारया दुने शाक्यमुनि बुद्धया मूर्ति नं विराजमान जुयाच्वंगु दु । थुगु मूर्ति खुकुति हाक: त:जाम्ह धलवतय लुसियात:म्ह शाक्यमुनि बुद्ध ख: । थ्व मूर्ति धलवतं दयेकात:गु समकालीन बुद्धमूर्तिमध्ये नेपा:या दक्कलय त:धिक:म्ह बुद्धमूर्ति ख: धका: धयात:गु नं न्यनेदु । थ्व निर्माण याना: विज्या:म्ह कलाकार यलया वकु बहालय च्वनादीम्ह भाजु चिधिगुरुजु ख: । वयक: मूर्तिकलाकारं उगु इलय दुगु

सम्पूर्ण प्रविधि छयला: थुगु मूर्ति दयेकूगु धयात:गु दु । अथे हे येँ देय्या महाबू त्वा: तव: बहालय (बोधिप्रनिधि विहारय) च्वंम्ह बुद्धमान ताम्राकारया ज्यासलय नं बुद्धया मूर्ति लुंसित छुंज्या या:गु खनेदु । वि.सं. २०२३ सालपाखे थुगु बुद्धया मूर्ति दयेकेधुंका: उगु इलययागु शाही नेपाल वायुसेवा निगमया दाकोता हवाईजहाजय तया: भैरहवा विमानस्थलय यंका: अनं बुद्धया मूर्तियात कुचा कुचा याना: बयल गाडाय तया: लुम्बिनी यंकूगु न्यनेदु । अनं लिपा शुभदिं कुन्हु थुगु शाक्यमुनि बुद्धया मूर्ति राजकीय बुद्धविहारय विराजमान याकूगु ख: । थुगु बुद्धया मूर्ति अनयागु विहारय निस्वने न्ह्य: बर्मा देय्यापिं बुद्धधर्मय आस्था दुपिनिगु आर्थिक ग्वाहालिं चीधीम्ह बुद्धया मूर्ति नीस्वनात:गु ख: । अथे हे थुगु बुद्धविहारया दुने मूलुखाया जवपाखेया अंगलय महायान धर्मलिसे स्वापू दुगु च्वकिपा च्वयात:गु दु । थुगु शाक्यमुनि बुद्धमूर्तिया चित्रकार व दानपति धा:सा येँ देय्या महाबू त्वा:या भाजु पूर्णमान ताम्राकार (जुजुमान ताम्राकारया दातिम्ह काय) ख: । वयक: भाजु पूर्णमान ताम्राकारयात राजकीय बुद्धविहारया न्हापांम्ह भिक्षु धर्मालोक महास्थविरयागु प्रेरणा जुया: थुगु बुद्धया मूर्ति अन विहारय नीस्वंगु ख: ।

बुद्धजन्मय जूगु लुम्बिनी लागाय दुगु तसकं पुलांगु धार्मिक, सांस्कृतिक व पर्यटकीय मिखांकुलिं अतिकं महत्वं जा:गु जूसां राजकीय बुद्धविहारया स्थिति बुलुहुँ बुलुहुँ नाजुक जुयावंगु खनेदु । नापनापं आर्थिक अवस्था नं तच्चकं कमजोर जुयाच्वंगु दु । थुगु विहारयात संरक्षण यायेत बुद्धधर्मप्रति आस्था दुपिं सकलसिनं हे ग्वाहालि विया: जीवित याना तयेमा:गु खनेदु ।

दश पारमिता-१०

✍ आचार्य भिक्षु कुमार काश्यप

गत अंकपाखे क्रमशः....

स्वम्हं राजकुमारपि अनं चिला वन । महासत्त्वया मिखाय धाःसा व हे मांघुं व धुंया मचात जक वयाच्चन । वं छुं उपकार धयागु याये मफुम्ह जुयाः ताकालं स्वायेगु स्वयां ला उपकार यानाः सिना वनेगु हे बेश जू भाःपिल । अले दाजुपि निम्हसितं जिं वनय दथुइ तयावयागु छता वस्तु कया वये, छिपि बुलुं वनाच्चं धयाः महासत्त्व लिहां वल । तःधंगु पुण्य सम्भार छगू तोफी धकाः ग्याग्यां ब्वां ब्वां लिहां वनाखतं पित्याः प्याःचाःपि मांघुं व मचापि धुंतय न्हयोनेथ्यं वन । वसः तोताः न्हयोने गोतुलाबिल । तर पित्याःम्ह जुयाः नं मांघुं महासत्त्वयात थःथम्हं नये मफु । अले महासत्त्वया मती वन, थुपि धुंत तःसकं हे दुर्बल जुइधुकल । उकिं थुमिसं जितः थःथम्हं नये मफुत । आः जिं मांघुंयात निं थम्हं हे ला ध्यनाः मबीकं मजिल । थथे मती तयाः उम्ह महासत्त्व राजकुमारं थःगु ला थःथम्हं ध्यनाः मांघुंया म्हुतुइ तया ब्युब्यु बोधिसत्त्वं थःथम्हं ला ध्यने हे मफुत, अबलय तर्कं धुं नं दने फये धुकल । धुंया मचात नं सने फये धुकल । अले इमिसं थःथम्हं हे महासत्त्वया ला-हि नयाः थःगु पित्याः प्याःचाः लंकल । थुकथं महासत्त्व राजकुमारं परया कारणय थःगु प्राण समर्पित यात ।

थुखे महाप्रसाद व महादेव निम्ह राजकुमारपिनि मती गबेत नं महासत्त्व लिहां मवःगुलिं शंका वन । थुबलय हे महासत्त्वया दान परमत्थ पारमिताया प्रभावं भूकम्प जुल । महाप्रसादया मती महासत्त्व हानं व हे मांघुंयाथाय वन जुइ धयागु नं शंका जुल । अले निम्हं थिथि खँ ल्हानाः वनय लिहां वनाः स्वः वन । तर ज्वले थ्यंकाः स्वःबलय इमिसं मांघुं खंके मफु । मचापि धुंचात नं खंके मफु । उकिं हानं निम्हं विस्तारं क्वय च्वय क्वहां वनाः स्वःबलय उखे थुखे हि भ्याः जुयाच्चंगु सँ व क्वय आदि चिच्चाः दनाच्चंगु खन । अले राजकुमारपिनि मती भन हे सन्देह जुल । अथे नं किजा महासत्त्व मखयेमा धकाः मती तयाः उखे थुखे महासत्त्व दु ला धकाः स्वः जूबलय छमा सिमाच्चय थः किजायागु मुकुटसहित फुक्क तिसा वसः खायातःगु खनेवं निम्हं राजकुमारपि नं कलिलमा गोतुली

थे, हा मकाःगु तःसगु सिमा तःसकं ग्वःफय वइबलय गोतुलीः थे मि मलखं कःम्ह मनू पीडा सह याये मफया छगू चित्कारं ग्वतुली थे भाराक्क गोतू वन । हानं लिपा मूर्छा दना नुगःपाय ब्वब्वस्यानाः तःसकं हे विलाप यात । थुखे, छखे लाःपि मन्त्री शैन्य सिपाहीत राजकुमारपि मामां मामां गन्धमान पर्वतय थ्यंकाः वल । अन इमिसं महाप्रसाद व महादेव निम्ह राजकुमारपि ह्वाँय ह्वाँय ख्वयाच्चंगु नं खन । महासत्त्व राजकुमार छम्ह जक खनेमदु । पलख इमिसं थथे अथे छुं हे धाये मफुत । हानं लिपा महासत्त्वया मुकुट समेतगु तिसा-वसः सिमाय खन । मेखे उखे थुखे हिभ्याः व सँ-क्वय आदि खनेवं निम्ह राजकुमारपि लिसें इपि सकलें ह्वाँय ह्वाँय ख्वल ।

पलख लिपा विरह लंकाः ख्वख्वं छुं भति खँ जुल । हानं महासत्त्व राजकुमारं धुंतयत ला नकूगु खँ थुइवं अफ छको सकलें ह्वाँय ह्वाँय ख्वल । धैर्यवान्पि गुलिं गुलिसिनं जक धन्य धन्य महासत्त्व राजकुमार गुजाम्ह दयावान धकाः धाल ।

उखे लायकुली राजकुमारपिनि मां सत्यवती रानीया थःगु शरीरय च्वंगु दुरुपा निपां कुतुवन, थःगु म्हुतुइ च्वंगु वा हाया वन, थःगु छैय लहिनातयापि बखुंत स्वम्हं पाखाया सिथय म्हिता च्वंबलय अकस्मातं छम्ह सतांचा वयाः छम्ह बखुं दाया यन, म्ह छम्हं मुलुं सुयाथे कष्ट जुल धकाः म्हनाच्चन । थुकथं म्हनाच्चंगु व राजकुमारपि स्वम्हं लिहां मवःनिगुलिं धन्दा कयाच्चंबलय माःवपि मन्त्री, शैन्य व सिपाहीतसें निम्ह राजकुमारपि जक लिहां वःगु खन । सुनानं महासत्त्व राजकुमारया विषयय छुं धाये फुगु मखु । छुं धाये छाःगु नं मखु । तर थ्व हे इलय महासत्त्व राजकुमारया मुकुटसहित तिसा वसः ज्वनावःम्ह छम्ह मन्त्री खनेदत । अले जूगु वृतान्त खँ कनेगु बार बार आग्रह यायेवं छम्ह धैर्य दुम्ह मन्त्री धाल, राजकुमारया प्राण विनाश कारणय वंगु मखु । नये पित्याःम्ह मांघुं व मचापि धुंतय प्राण रक्षार्थ नुगलय करुणां जाःम्ह राजकुमारं थःगु ला-हि दान यात । थुलि खँ महारानी सत्यवती छु न्यन व मूर्छा जुयावन । थुकथं विरह यायां सकलें ख्वयाः हाला जुजुं छुं दिन वन । अले सकलें महासत्त्व महादान याःगु थासय वनाः स्वःवन । हानं महासत्त्वयागु पुण्यस्मृति स्मारक दयेकाः महासत्त्व राजकुमारया महान् दानया विषये स्मरण यायां च्वन ।

थुकथं थ्व महासत्त्व चर्या मानवया रूप्य हे दान परमत्थ पारमिता पूर्ण याःगु जुयाः मेमेगु दान परमत्थ पारमिताया उदाहरण बाखंसिबे बांलाः जू । हानं विश्वन्तर राजकुमारया दान पारमिता, शिवि जुजुया दान उपपारमिता लिसे महासत्त्व राजकुमारया दान परमत्थ पारमिता ल्वः नं जू, क्रम्य नं हं । अफ बाखंया उद्देश्यय् मिखा ब्यायाः अध्ययन यायेबलय् थथे खनेदु, थुपि स्वंगुलिं हे पारमिता गुण-धर्म पूर्ण याःगुया उदाहरण छपु हे जातक बाखनय् हयेगु कुतः कथं मणिचूड अवदानया सृजना जुल । छायाःसा थुकी दान पारमिता, दान उपपारमिता व दान परमत्थ पारमिता मणिचूड जुजुपाखे हे पूर्ण जूगु खनेदु ।

शील पारमिता

शीलया साधारण अर्थ सदाचार खः । समाधानया अर्थय् धाःसा कायिक व वाचिक कार्य अनर्थ कथं उखे थुखे मछ्वयेगु वा बांलाक आरक्षा यानातयेगु हे शील खः । उपधारणाया अर्थय् काय व वाक् सुशिक्षित जुइगुयात शील धाइ । छायाःसा थुकिं कुशलधर्मया निति आधार बी, शरण काइगु याइ । ब्याक्क गुण-धर्मया मूल हे शील जुयाच्चनी । वथे हे ब्याक्क निर्दोष गुणरूपी शरीरया छौं जुयाः थ्व भावयात शील धयातल । 'सिस' शब्दय् 'स' कार 'ल' जुयाः 'सिल' (संस्कृतय् शीर) जुल । गथे छौं मन्त धाःसा शरीरया अस्तित्व हे मदुगु जुइ, वथे हे शील मंत धाःसा गुण-धर्मया सत्ता हे ल्यनीमखु । थ्व भावार्थय् शील (शील) या व्याख्या बांलासे च्वं । हानं थ्वं क्लेशं याइगु दाह वा पीडा शान्त शीतल याइ । थ्व हे शीतल शब्दया 'त' लोप जुयाः शील जुल । थ्वया लक्षण हे कायिक व वाचिक कर्म विक्रिप्त मयासे स्थिर यायेगु कुशल-धर्मयात

आधार भाव खः । दुःशील भाव मदयेकेगु थ्वया कृत्य वा रस जुइ । अले परिशुद्धि प्रत्युप्रस्थान जुयाः लज्जा व भय थ्वया पदस्थान जुयाच्चनी ।

शीलया बांलाःगु उद्देश्य खंकेत च्वय् बियागु पारिभाषिक वर्णन साब ख्यले दु । नत्र शील धयागु हे धर्मया वा पुण्यया अर्थय् न्ह्यागुं पालन यायेगु बाह्य विधि-विधान धकाः खंकः वनी । गुगुयात पालिं न्ह्याइपुक विशेषणया अर्थय् छवया 'गोशील, कुक्कुटशील वा सकुणशील' धाल । अर्थात् मेगु शब्दय् धाःसा मात्र बाह्य विधि-विधानया शील मनूया निति माःगु मानवशील मखु । बुद्धया इलय् थुजागु मनूयात म्वाःगु तर मनुखं ज्वनाच्चंगु, धारण-पालन यानाच्चंगु यक्व कथंया शील दुगु खः । अजागु शीलया कारणय् गुलिसिनं प्यपां चुयाः जुइगु यानाच्चनी, गुलिसिनं कच्युगु जक नयेगु यानाच्चनी, अफ गुलिसिनं घौंय् नयेगु यानाच्चनी, बैय् तयाः नयाच्चनी, हानं थथे याइपिसं मनूत लिसे मनूया भाषां खँ तकं ल्हाइमखु, इपि बैय् हे घनी । अले थुजागु व्रत धारण पालन याइपिन्त हे बौद्ध दृष्टि गोशील पालक (सा शील) धाइ । अथे हे गुलिसिनं चाःतुलाः घनेगु याइ, बैय् म्हुइगु ज्या याइ, अफ चित्तया पीडा व विरक्त अवस्थाय् अथवा भक्ति भावनाया इलय् खिचां थें उइगु याइ, थ्वयात कुक्कुटशील (खिचा शील) धाइ । क्वानाः सिनानयेगु व्रत कायेगुयात सकुणशील (भंग शील) धाइ । थुपि शील मध्यय् थौंया संसारय् गुलिखे शील धर्मया नामय् गथे खः अथे हे ला मन्त । तर अथे नं थुपि शीलया हे परिवर्तित जुजुं वःगु रूपया शील थौंकन्हे तकं मदुगु मखु । बौद्ध दृष्टिं थुपि शील मनुखं पालन याये बहःगु वा याये माःगु शील मखु । कथहं...

बुद्धको जन्मभूमि राष्ट्र नेपालमा सुख-शान्ति फैलिरहोस् ।

सम्पूर्ण नेपालीहरूमा धार्मिक चेतना विकास होस् ।

क्यानन् बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

स्वयम्भू-१५, सानो भन्ज्याङ, काठमाडौं, फोन : ४२८८८६८

शतबीजको विकल्पमा मैत्रीसूत्र पाठ

६ मंसिर, स्वयम्भू । बाला चतुर्दशीका दिन निर्वाणमूर्ति विहार किम्बोलमा दिवंगत भइसकेकाहरूको पुण्यस्मृतिमा सबैको सुगति कामनासहित मैत्रीसूत्र पाठ कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ । बिहान सात बजेदेखि निरन्तर रूपमा अनागारिका गुरुमाहरूबाट आलोपालो (दुईदुई जनाको समूह) गरी मैत्रीसूत्र पाठ हुँदा धर्मकीर्ति विहारका अनागारिका वीर्यवतीले धर्मदेशना गर्नुभयो । भोजनोपरान्त पनि निरन्तर परित्राण पाठ भएको थियो भने अन्त्यमा दानप्रदान कार्यसँगै पुण्यानुमोदन गरी शतबीज छर्ने परम्पराको वैकल्पिक पुण्य कार्यलाई धेरैवर्ष अगाडिदेखि निरन्तरता दिँदै आइरहेको शिशिल चित्रकारबाट जानकारी प्राप्त भएको छ ।

महादानी दाता द्रव्यमानसिंहको वार्षिकी

१० मंसिर, काठमाडौं । आधुनिक नेपालको बुद्धशासनिक क्षेत्रमा एक अग्रणी महादानी दाता महाउपासक द्रव्यमान सिंह तुलाधर (श्री भाइराजा साहुजी) को पुण्यस्मृतिमा विभिन्न विहारहरूमा संघदान कार्य गर्दै अन्तमा बुद्धविहार भृकुटीमण्डपमा वार्षिक पुण्यतिथिको स्मरणसहित भोजनदान, संघदान, परित्राण पाठ सम्पन्न भएको छ ।

बुद्धविहारमा आयोजित पुण्यकार्यबीच विहार प्रमुख भिक्षु कोण्डन्य महास्थविरले उपदेशसँगै नेपालको थेरवाद बुद्धशासनसम्बद्ध विहारलगायत विविध सामाजिक, साँस्कृतिक, भाषिक क्षेत्रमा समेत महत्वपूर्ण योगदान गर्नुभएका द्रव्यमान सिंह तुलाधरले तिब्बतबाट चूर्ण सुनसम्बन्धी पुख्र्यौली व्यापार सुरु गर्नुभएको स्मरण गर्नुभई भाइराजा साहु तथा बसुन्धर तुलाधर परिवारले २०५९ मा धर्मकीर्ति विहार पूर्णरूपमा पुनःनिर्माण कार्य सम्पन्न गरेका थिए, त्यतिबेलादेखि नै द्रव्यमान सिंह तुलाधर परिवारको योगदान बारे सबैलाई जानकारी हुँदैआएको स्मरण गर्नुभयो ।

यसरी नै उपदेशको क्रममा भिक्षु कोण्डन्य महास्थविरले पुनर्निर्मित बनेपारिस्थित ध्यानकुटी विहार, पुनर्निर्मित निर्वाणमूर्ति किण्डोल विहारको बुद्धगया

शैली एवं कुशीनगर आकृतिसहित सम्मिश्रण वास्तुयुक्त भवन, पुनर्निर्मित गणमहाविहारको धम्महल र बुद्धप्रतिमा, पुनर्निर्मित बुद्धविहार भृकुटीमण्डपको धम्मागार धम्महल एवं तथागत-प्रतिमा, पवित्र लुम्बिनी परिसरको धर्मोदय स्वयम्भू महाचैत्य गुम्बजभित्र १६ फीटको बुद्धप्रतिमा, धर्मोदय महाचैत्य परिसरमा थेरवाद कम्पोनेण्ट विहार (मैत्री विहार), लुम्बिनीको कलात्मक नेपाल वज्रयान महाविहारको सहश्रभूलोकेश्वरसहितको कक्षलगायत उहाँको बुद्धशासनिक, साँस्कृतिक, सामाजिक संरचनागत कीर्तिहरू जबसम्म रहिरहन्छ, त्यतिबेलासम्म द्रव्यमान सिंह तुलाधर (भाइराजा साहुजी) रहिरहने नै छ भने भाइराजा साहुजी भौतिकरूपमा नरहे पनि बुद्धशासनिक क्षेत्र एवं सम्बद्ध क्षेत्रमा उहाँको अविस्मरणीय योगदान रहिरहने साथै ती सुकीर्ति तथा पृथक योगदानले अग्रणी महादानीदाता उपासक द्रव्यमान सिंह तुलाधर (भाइराजा साहुजी) को योगदानले नेपालको बुद्धशासनिक क्षेत्रमा अमीट स्मरणीय व्यक्तित्व भई रहिरहने विस्तृत चर्चा गर्नुभई दिवंगत महादानी उपासकलाई सुगतिसहित निर्वाण कामना गर्नुभयो ।

कार्यक्रमबीच दिवंगत महादानी दाताका बुहारी एवं बौद्ध विदुषी डा. रीना तुलाधरले दिवंगत उपासक गम्भीर अवस्थामा रहनुहुँदा समेत अस्पतालमा स्वास्थ्योपचारको समयमा पनि विहारहरूमा भइरहेका निर्माण कार्यसम्बन्धी साहुजीको मन कुशल चेतनाको रूपमा निरन्तर जिज्ञासा रहिरहेको स्मरण गर्नुभयो । अन्तमा महादानी दाता उपासिका श्रीमति बसुन्धरा, छोराहरू राजु र राजन तथा छोरी कल्पना तुलाधरलगायत सम्बद्ध परिवारसहित उपस्थितिबीच दानधर्मसहित पुण्यानुमोदन कार्य सम्पन्न भएको थियो ।

पुरातात्विक दिकी छ्योलिङ्गको पुनर्जीवन

१६ मंसिर, ओलाङ्चुङगोला । ताप्लेजुङको उत्तरी सीमावर्ती हिमाली गाउँ ओलाङ्चुङगोलामा रहेको पुरातात्विक महत्वको दिकी छ्योलिङ्ग गुम्बालाई पुरातत्व विभागले पुनर्जीवन दिने भएको छ ।

कम्तीमा ५ सय वर्ष पुरानो मानिएको गुम्बाको धार्मिक महत्व र आध्यात्मिक आस्थाका कारण पुरातत्व विभागले दिकी छ्योलिङ्ग गुम्बा पुनर्निर्माणलाई प्राथमिकतामा राखेको छ । गुम्बाभित्र दर्जनौं हस्तलिखित पाण्डुलिपी तथा ऐतिहासिक दस्तावेज रहेका छन् । केही लिपी स्वर्णलिखितसमेत छन् । गुम्बाको ऐतिहासिकता पहिल्याउन यहाँ रहेको सम्पदाजन्य

सामग्री वा पाण्डुलिपीको आधार परीक्षणका लागि पुरातत्व विभागमा लगिने भएको छ । गुम्बा रहेको फक्ताडलुङ-७ का वडाध्यक्ष छेतेन वलुङ शेर्पाका अनुसार पुरातत्व विभागको सहयोग तथा देश-विदेशमा रहेका ओलाङचुङगोलाबासी तथा ओलाङचुङगोला समाज कल्याण परिवारको पनि साथ र सहयोग रहेको छ ।

पुरातत्व विभागका महानिर्देशक दामोदर गौतमका अनुसार पुरातत्वकै सहयोगमा दिकी छ्योलिङ्ग गुम्बामा तीन वर्षयता जीर्णोद्धार र पुनर्निर्माणको काम भइरहेको छ । पुरातत्व विभागले तीन आर्थिक वर्षमा १ करोड १२ लाख रुपैयाँ बजेट दिकी छ्योलिङ्ग गुम्बाका लागि विनियोजन गरिसकेको र पुनर्निर्माण सम्पन्न गर्न ५ करोड रुपैयाँको योजना रहेको जानकारी गौतमले दिए ।

निबन्ध प्रतियोगितामा पुष्परत्न तुलाधर प्रथम

१७ मंसिर, काठमाण्डौं । युवा बौद्ध समूह काठमाण्डौं तथा लुम्बिनी नेप्लिज् बुद्धधर्म सोसाइटी, युकेको संयुक्त आयोजना सम्पन्न भएको "मानसिक स्वास्थ्यको लागि बुद्धशिक्षा" विषयक निबन्ध प्रतियोगिताका विजयीहरूलाई भृकुटीमण्डपस्थित बुद्धविहारमा आयोजित कार्यक्रममा पुरस्कृत गरिएको छ ।

बुद्धविहारका विहार प्रमुख भिक्षु कोण्डन्य महास्थविरले प्रतियोगितामा प्रथमस्थान प्राप्त गर्न सफल पुष्परत्न तुलाधर, दोश्रो दीना कंसाकार, तेश्रो जमुना गोसाईंलाई पुरस्कार तथा प्रमाणपत्र प्रदान गर्नुभएको थियो । प्रतियोगितामा सरोज कुमार वज्राचार्यले सान्त्वना पुरस्कार प्राप्त गर्नुभएको भएको थियो ।

युवा बौद्ध समूह काठमाण्डौंका अध्यक्ष मदन बहादुर तुलाधर र लुम्बिनी नेप्लिज् बुद्धधर्म सोसाइटीसोसाइटीका संस्थापक अध्यक्ष अमृतरत्न स्थापितले विजयीहरूलाई धर्मोपहार तथा नगद पुरस्कार प्रदान गर्नुभएको थियो ।

प्रमुख अतिथि भिक्षु कोण्डन्य महास्थविरले बुद्धशिक्षालाई "जीवन जिउने कला"का रूपमा हामीले दैनिक जीवन

सफलतापूर्वक, सुखी भई अघि बढाउन महत्वपूर्ण हुने बताउनुहुँदै मानसिक स्वास्थ्य, मानसिक विकास वा मानसिक संस्कार जुनसुकै अवधारणामा काम गरेतापनि हामीले मनलाई सन्हालेर कसरी अघि बढ्ने, मनलाई कसरी नियन्त्रणमा राखी अघि बढ्ने आदि कुराहरूलाई प्रतियोगीहरूले आ-आफ्ना निबन्धमा राम्ररी नै प्रस्तुत गरेको बताउनुभयो ।

निर्णायक मण्डलका सदस्य अमिता धारखाले प्रतियोगितामा सम्मिलित निबन्धहरूको मूल्यांकनसहित विजयी प्रतियोगीहरूको

नाम घोषणा गर्नुको थियो भने निर्णायक मण्डलका सदस्यहरू डा. त्रिरत्न मानन्धर तथा त्रिरत्न शाक्यले पनि निबन्ध सम्बन्धमा बोल्नुभयो । साथै प्रतियोगितामा विजयी प्रतियोगीहरू क्रमशः प्रथम पुष्परत्न तुलाधर, दोश्रो दीना कंसाकार, तेश्रो जमुना गोसाईं तथा सान्त्वनाप्राप्त सरोज कुमार वज्राचार्यले पनि आआफ्नो अनुभव बताउनुभयो । निबन्ध प्रतियोगितामा १४ जना प्रतियोगीहरू सहभागी भएका थिए ।

लुम्बिनी नेप्लिज् बुद्धधर्म सोसाइटी, युकेका संस्थापक अध्यक्ष अमृतरत्न स्थापितले सोसाइटीको उद्देश्यसहित रचनात्मक प्रतियोगिताहरू निरन्तररूपमा आयोजना गर्दै जानका लागि युवा बौद्ध समूह काठमाण्डौंसितको सहकार्यलाई समयानुकूल निरन्तरता दिँदैजाने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्नुभयो । युवा बौद्ध समूह, काठमाण्डौंका अध्यक्ष मदन बहादुर तुलाधरको सभापतित्वमा सम्पन्न सो समारोहमा उपाध्यक्ष राजु शाक्यबाट स्वागत गर्नुभएको थियो भने तेजनारायण मानन्धरले कार्यक्रम संचालन गर्नुभएको जानकारी प्राप्त भएको छ ।

४८ वर्षअघि हराएको शाक्यमुनि बुद्धको मूर्ति प्रतिस्थापन

१४ मंसिर, काभ्रे । बनेपा नगरपालिका-८ स्थित बहिबहा: टोलबाट २०३१ सालमा हराएको अष्टधातुबाट निर्मित शाक्यमुनि बुद्धको मूर्तिलाई बाजागाजा तथा धार्मिक शोभायात्रासहित ४८ वर्षपछि बहि ज्ञानमाला भजन खल: सम्बद्ध स्थानीय जनता तथा नगरपालिकाको संयुक्त पहलमा सोही बहिबहा: स्थलमै प्रतिस्थापन गरिएको छ ।

२६ इन्च लम्बाइ र ८० केजी तौल भएको हराएको सो बुद्धमूर्ति हराएपछि स्थानीय प्रहरी र प्रशासनले महिनौसम्म खोजी गरेका थिए । मूर्ति हराएपछि बहि ज्ञानमाला भजन खल:का पदाधिकारीले मूर्ति खोजिदिन पुरातत्त्व विभागलाई अनुरोध गरेको थियो । खोज्दै जाने क्रममा २०३५ सालमा विदेशमा लान टिक्क पारेको सो मूर्ति काठमाडौंको एयरपोर्टमा भेटिएपछि पुरातत्त्व विभागले मूर्तिलाई सुरक्षितकासाथ राखिएको थियो । पछि खोजीका क्रममा मूर्ति राष्ट्रिय सङ्ग्रहालय छाउनीमा रहेको पत्ता लागेको थियो । २०७१ सालदेखि नै हराएको बुद्धमूर्तिलाई बहिबहा: टोलमै प्रतिस्थापन गर्नका लागि बहि ज्ञानमाला भजन खल:का अध्यक्ष नरेन्द्रराज श्रेष्ठको अध्यक्षतामा पहलकदम भइरहेको थियो ।

ऐतिहासिक बहिबहा: २०७५ सालमा पुन:निर्माण गर्न पुरातत्त्व विभागले १ करोड रूपैयाँ बजेट विनियोजन गरिसकेपछि दुई वर्षमा बहा:को पुन:निर्माण सम्पन्न भएको थियो । त्यसको लगत्तै बहि ज्ञानमाला भजन खल:का अध्यक्ष नरेन्द्रराज श्रेष्ठले बुद्धमूर्ति प्रतिस्थापनका लागि विभागलाई पुन: पत्राचार गरेपछि पुरातत्त्व विभागले बहिबहा:को अनुगमन गरेलगत्तै प्रक्यागत रूपमा स्वीकृति प्रदान गरेको थियो ।

सबै सरकारी प्रक्रिया पूरा गरी नियमसङ्गत रूपमा १७ औं शताब्दीको ६६x५५ से.मी. बुद्धमूर्ति स्थानीय बहिबहा: ज्ञानमाला भजन खल:का अध्यक्ष नरेन्द्रराज श्रेष्ठ, सचिव रत्न श्रेष्ठ, सदस्यहरू चन्द्रलाल श्रेष्ठ तथा कन्यालाल श्रेष्ठलाई उक्त बुद्धमूर्ति हराएमा, टुटफुट भई स्वरूप परिवर्तन भएमा प्रचलित कानुन बमोजिम हुने सजायँ सहुँला बुभाउँला भनी

राष्ट्रिय सङ्ग्रहालय छाउनीका निर्देशक जयराम श्रेष्ठको रोहवरमा बौद्ध ग्यालरीका इन्चार्ज संग्रहालय अधिकृत शर्मिला उप्रेती अर्यालले बु भगाएका थिए । बनेपा नगरपालिकाका नगर प्रमुख (मेयर) शान्तिरत्न शाक्य, ७ वडाका अध्यक्ष हितलर शाक्य, ८ वडाका अध्यक्ष शुभलक्ष्मी मानन्धर, ९ वडाका अध्यक्ष नृपेश बादे, पुरातत्त्व विभागका अधिकृत मञ्जुसिंह भण्डारी, ईलाका प्रहरी कार्यालय, बनेपाका प्र.स.नि. नविन घोरसाइने गरी ६ जना मूर्ति बुभिलिँदा साक्षी बसेका थिए ।

कलात्मक रूपमा निर्माण गरिएको उक्त बुद्धमूर्ति १७ औं शताब्दीमा अष्टधातु र मेटलबाट

निर्माण गरिएको हो । काभ्रे जिल्लाको आस्था र धरोहर बोकेको सो हराइरहेको कलात्मक बुद्धमूर्ति १४ गते बाजागाजासहित स्थानीयवासी र नगरपालिकाको संयुक्त पहलमा उल्लेखनीय जनसहभागिताबीच सश्रद्धापूर्वक बनेपा नगर परिक्रमा गरी सोही बहिबहा: स्थानमा प्रतिस्थापन गरिएको छ । काभ्रे जिल्लाबाट बागमती प्रदेशका सभासद कचनचन्द्र बादे, बनेपा नगरपालिकाका नगर प्रमुख (मेयर) शान्तिरत्न शाक्यलगायत थुप्रै श्रद्धालुहरूको सहभागित रहेको थियो ।

लामो समयपछि हराएको बुद्धमूर्तिलाई फिर्ता ल्याई सोही स्थलमामा प्रतिस्थापन गर्नसक्नु सम्बद्ध सबैका लागि खुसीको विषय भएको छ । प्रतिस्थापित बुद्धमूर्ति तथा बहिबहा:को सुरक्षाका लागि सीसी क्यामेरा, साइरन, बत्तिलगायत आवश्यक मजबुत संरचनाको व्यवस्थापन गर्न स्थानीय जनता एवं सम्बद्ध नगरपालिकाले आवश्यक पहल गरिसकेको छ । साथै बुद्धमूर्तिको संरक्षण गर्नु स्थानीय जनता, समुदाय, नागरिक समाज, स्थानीय निकाय, सम्बद्ध नेपाल सरकारलगायत सबैको दायित्व हो भन्ने भावनालाई समेट्न सकेमा प्रतिस्थापित बुद्धमूर्ति मात्र हैन धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक सम्पदा, बहिबहा:, विहार, अन्य मठमन्दिरहरूको संरक्षणका लागि उचित कदम चलाउँदै जान सकिने हुन्छ ।

